

SVEA HOVRÄTT
Mark- och miljööverdomstolen
Rotel 060304

DOM
2017-11-17
Stockholm

Mål nr
M 8189-16

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Växjö tingsrätts, mark- och miljödomstolen, dom 2016-08-30 i mål nr M 2757-15,
se bilaga A

KLAGANDE OCH MOTPART

Taggen Vindpark AB, 556739-6287
401 84 Göteborg

Ombud: Jur. kand. Siri Strömberg
Vattenfall AB
169 92 Stockholm

KLAGANDE OCH MOTPARTER

1. Magnus Carlsson
Björkstigen 21
296 38 Åhus

2. Hans Nilsson
Strandridarevägen 2
296 72 Yngsjö

3. Hans-Inge Olofsson
Yngsjövägen 1299
296 92 Yngsjö

Ombud för 1-3: Advokaten Per Malmer
Knottvägen 6
296 33 Åhus

SAKEN

Ansökan om ändringstillstånd för Taggen vindpark, Hanöbukten, Kristianstads och
Sölvesborgs kommuner

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSLUT

Mark- och miljööverdomstolen undanröjer mark- och miljödomstolens dom och
återförvisar målet till mark- och miljödomstolen för fortsatt handläggning.

Dok.Id 1327839

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 2290 103 17 Stockholm	Birger Jarls Torg 16	08-561 670 00 08-561 675 50	08-561 675 59	måndag – fredag 09:00-15:00
		E-post: svea.hovratt@dom.se www.svea.se		

YRKANDEN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Taggen Vindpark AB (Bolaget) har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska ändra villkor 5, villkor 17 och bemyndigandet enligt följande.

Villkor 5: Mark- och miljödomstolens tillägg om radarstyrd hinderbelysning ska utgå och villkor 5 ska ges ursprunglig lydelse, dvs.

”Hindermarkeringen på vindkraftverken får inte lysa intensivare eller med större vertikal spridning av ljusstrålen än vad Transportstyrelsens bestämmelser kräver.”

Villkor 17: Bolaget yrkar att villkorets första stycke ska utgå och att villkoret får följande ändrade lydelse.

”Vid pålning under perioden 1 oktober t.o.m. 30 april ska sådana skyddsåtgärder vidtas att undervattensljudet inte överstiger värdena SEL 160 dB re 1µPa²s och SPL 190 dB re 1µPa på ett avstånd av 750 m från ljudkällan.

Vid överskridande av något av ovanstående värden ska omedelbara åtgärder vidtas för att minska pålningsljudet. Vid uppföljande mätning får värdena inte överskridas.”

Bemyndigande: Bolaget yrkar att bemyndigandet ska preciseras och ges följande utformning.

”Domstolen överlåter till tillsynsmyndigheten att, om uppföljande kontrollprogram visar att kollisionsrisken mellan fladdermöss och vindkraftrotorerna blir betydande vid Taggen, besluta om följande maximala begränsningar av driften av vindkraftverk.

Under perioden 15 juli till 15 september ska vindkraftverken stängas av från solnedgång till soluppgång förutsatt att vindstyrkan i rotorhöjd är <6 m/s och temperaturen samtidigt är >14° C. Vid kraftigt regn och/eller dimma behöver dock verken inte stängas av även om förhållanden enligt ovan råder.”

Bolaget har vidare motsatt sig de enskilda klagandenas samtliga yrkanden.

Magnus Carlsson, Hans Nilsson och Hans-Inge Olofsson har yrkat att Mark- och miljööverdomstolen, med ändring av mark- och miljödomstolens dom, ska ogilla Bolagets ansökan om ändringstillstånd. I andra hand har de yrkat att Mark- och miljööverdomstolen ska undanröja mark- och miljödomstolens dom och återförvisa målet till miljödomstolen för ny behandling. I sista hand har de yrkat att antalet verk kraftigt reduceras och att följande föreskrift meddelas: muddringsverksamhet och pålning får inte ske under blankålens huvudsakliga vandringsperiod från och med 1 augusti till och med 15 november.

Magnus Carlsson, Hans Nilsson och Hans-Inge Olofsson har vidare motsatt sig bolagets ändringsyrkanden.

UTVECKLING AV TALAN I MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLEN

Bolaget har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande:

Villkor 5

Mark- och miljödomstolens bedömning och tillämpning av tidigare praxis är felaktig. Krav på behovsstyrd hinderbelysning är oskäligt i detta fall. Den ökade höjden innebär enbart en marginell förändring i påverkan i förhållande till det gällande tillståndet. Behovsstyrd hinderbelysning förutsätter att dispens ges av Transportstyrelsen. En dispensansökan är både kostsam och tidskrävande och sannolikheten att få dispens är mycket begränsad. Det finns, såvitt Bolaget känner till, inte någon havsbaserad vindkraftpark med behovsstyrd hinderbelysning i hela Europa.

Mark- och miljödomstolen har inte gjort någon närmare avvägning mellan behovet av radarstyrd hinderbelysning och de merkostnader detta skulle innebära. Aspekten att dispens sannolikt inte kommer att medges har överhuvudtaget inte vägts in. Radarstyrd hinderbelysning ansågs i Mark- och miljööverdomstolens dom den 8 december 2015 i mål nr M 6960-14 vara en förutsättning för tillstånd till vindkraftverk över 150 m höjd. Förutsättningarna i det målet skiljer sig från vad som är aktuellt här. I det målet medgav sökanden efter krav från kommunen att ett särskilt villkor innebärande krav på

radarstyrd hinderbelysning föreskrevs. Någon bedömning av skäligheten av att kräva radarstyrd hinderbelysning gjordes inte.

En dispensansökan innebär stora kostnader för att ta fram underlag. Bl.a. krävs olika beskrivningar som förutsätter att upphandling redan har skett, vilket starkt begränsar antalet möjliga leverantörer. En snäv krets möjliga leverantörer förhindrar en konkurrensutsatt upphandling och riskerar att leda till oskäligt höga kostnader. En dispensansökan innebär även onödig tidsspilla på grund av handläggningstiderna hos Transportstyrelsen. Med beaktande av den begränsade miljönytta en dispens skulle innebära och den låga sannolikhet för att dispens faktiskt medges, framstår kravet som högst omotiverat.

Försvarmakten tillstyrker generellt sett inte dispensansökningar. Enligt uppgift från Transportstyrelsen har inga dispenser medgivits efter den 4 december 2013. Det finns ingenting som tyder på att Försvarmakten framöver kommer att ändra inställning. Vidare kan konsekvenserna av att skjuta upp frågan om hinderljus likställas med konsekvenserna av att tvingas söka dispens. I båda fallen kan man förutsäga att någon dispens inte kommer att medges.

Villkor 17

Även med pålning året runt kommer verksamhetens påverkan på tumlare, med föreslagna försiktighetsmått, att bli mycket begränsad och långt under en nivå som riskerar att få betydelse för tumlarpopulationens bevarandestatus. Att förbjuda pålning under vintermånaderna är att gå längre än vad som rimligen kan krävas enligt 2 kap. 7 § miljöbalken. Det framgår inte hur mark- och miljödomstolen har gjort denna avvägning. Det förbud mot pålning under vintermånaderna som föreskrevs i Mark- och miljööverdomstolens dom den 8 december 2015 i mål nr M 6960-14 motiverades av skydd för torsken. Mark- och miljööverdomstolen var i domen tydlig med att den påverkan som kan komma att ske på tumlare vid tillämpning av föreslagna begränsningsvärden inte bedömdes innebära någon risk för sådan störning eller annan påverkan som anges i 4 § artskyddsförordningen. Att förbjuda pålning vintertid för Taggen vindkraftpark, där det inte finns någon torsk att skydda, är oskäligt strängt och går inte att motivera med hänvisning till skydd för tumlare. Vidare har nya studier

avseende vindkraftens påverkan på tumlare genom pålningsljud givit andra mer gynnsamma resultat än vad de tyska ljudnormerna har baserats på.

Bemyndigande

Bemyndigandet innebär en onödigt stor osäkerhet om vilka krav som kommer att kunna ställas på verksamheten. Bemyndigandet möjliggör betydligt mer långtgående villkor än de som diskuterats i målet. Det leder till en osäkerhet hos Bolaget inför detaljprojektering och kommande upphandlingar som inte kan motiveras av skyddshänsyn. Eftersom det redan nu kan anses stå klart hur ett villkor till skydd för fladdermöss bör utformas bör bemyndigandet preciseras. Den precisering som Bolaget yrkar motsvarar de riktlinjer som anges i den syntesrapport avseende fåglar och fladdermöss från 2011 som utarbetats på uppdrag av Vindval. Av remissversionen av den förnyade rapporten framgår bland annat att den viktigaste åtgärden för att skydda fladdermöss är att kraftverkens drift anpassas till förekomsten av vissa "högriskarter".

Ändringstillstånd enligt 16 kap. 2 § miljöbalken

Den sökta ändringen avser ändring av tillståndspliktig miljöfarlig verksamhet och tar sikte på den tillståndsgivna höjden av vindkraftverken. Att målet omfattar både vattenverksamhet och miljöfarlig verksamhet medför inte att bestämmelserna om ändringstillstånd inte kan tillämpas. Någon tillståndspliktig ändring av den vattenverksamhet som omfattas av tillståndet inte har skett, däremot har vissa villkor som reglerar vattenverksamheten ändrats och nya tillkommit. Det har gjorts med tillämpning av bestämmelsen i 24 kap. 5 § 2 st. miljöbalken som anger att ett ändringstillstånd får förenas med bestämmelser om ändringar i villkor som tidigare har meddelats för delar av verksamheten som inte omfattas av ändringen, om de tidigare villkoren har ett samband med ändringen. I detta fall har vissa villkor för verksamheten ändrats och nya villkor tillkommit, med anledning av den ändrade tillståndsgivna höjden och nytillkomna uppgifter om bl.a. tumlares vistelse i området. En del av dessa villkor träffar såväl den miljöfarliga verksamheten som den vattenverksamhet som omfattas av ursprungstillståndet. Den tillståndsgivna vattenverksamheten har dock inte ändrats. Att ändringstillstånd inte kan meddelas för vattenverksamheter medför inte att en striktare eller mer omfattande prövning skulle ha skett. Utformningen av ansökan har inneburit en lämplig avgränsning, där ändringen och dess samtliga konsekvenser

kunnat prövas samlat och på ett ändamålsenligt sätt. En separat prövning av vattenverksamheten, eller en prövning innefattande ett separat yrkande om ändring av vattenverksamheten, hade sannolikt inte påverkat prövningens avgränsning och inte heller utgången av målet.

I det ursprungliga tillståndet ligger tillstånd att anlägga de fundament i vatten som krävs för uppförandet av gruppstationen. Typ av fundament, utformning, storlek och metod för anläggande regleras genom det allmänna villkoret, villkor 1. Ändringen i höjd påverkar endast fundamentens storlek som, i vissa fall, kommer att vara upp till en meter större än med den lägre höjden. Bolaget har svårt att se att den ökade höjden skulle innebära ändring av tillståndet i några andra delar än de som rör den miljöfarliga verksamheten. Om, trots att fundamentens storlek enbart reglerats villkorsvis, den ökade storleken anses vara en ändring också i de tillståndsgivna delarna av vattenverksamheten är denna ändring inte tillståndspliktig i sig. Det är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas genom den ändrade vattenverksamhetens inverkan på vattenförhållandena. Det kan bli aktuellt med en ökning om max en meter per fundament, men eftersom det totala antalet verk minskar med högre verk tas en mindre total bottenareal i anspråk genom ändringen.

Om Mark- och miljööverdomstolen, trots vad som framkommer ovan, skulle anse att en tillståndspliktig ändring av vattenverksamheten har skett påverkar detta inte prövningens omfattning. Att vattenverksamhet inte omfattas av bestämmelserna om ändringstillstånd innebär inte att en förnyad prövning av hela tillståndet ska ske. Ändringar i vattenverksamhet prövas som ett nytt tillstånd, omfattande enbart ändringen där det helt saknas möjlighet att pröva hela verksamheten. Bestämmelserna i 16 kap. 2 § tar sikte på prövningens omfattning varför det väsentliga i detta sammanhang är att prövningen fått en lämplig avgränsning. Genom Bolagets utformning av ansökan har prövningen fått en lämplig avgränsning där ändringen och dess samtliga konsekvenser kunnat prövas samlat och på ett ändamålsenligt sätt. Det finns därmed inte anledning att, av vare sig formella eller sakliga skäl, ifrågasätta Bolagets avgränsning av ansökan med hänvisning till 16 kap. 2 § miljöbalken. Skäl till upphävande av överklagat avgörande föreligger inte.

Målet har rätteligen avgjorts på handlingarna

Parken ska placeras ca 12 km från land. En höjdskillnad om 50 m skulle svårligen kunna uppfattas med blotta ögat och det skulle i princip vara omöjligt att avgöra denna skillnad med enbart horisonten som referens. En syn på platsen hade därför inte kunnat tillföra några ytterligare fakta av betydelse för bedömningen av den visuella påverkan. Den ökade visuella påverkan av ändringen orsakas av att de högre verken blir synliga från fler platser, inte av den ökade höjden i sig. Det var rätt av domstolen att avgöra målet utan huvudförhandling.

Riksintressen

Frågan om verksamhetens påverkan på riksintressen är av betydelse i samband med tillåtlighetsprövningen och val av lokalisering. Eftersom ändringsansökan inte ger några ändrade förutsättningar med avseende på lokalisering och att frågan redan är avgjord genom gällande miljödom har mark- och miljödomstolen hanterat frågan om vald lokalisering på rätt sätt.

Ål

Påverkan på ål ändras inte till följd av den högre höjd ändringsansökan avser. Det har inte tillkommit någon ny kunskap som ändrar de bedömningsgrunder som gällde vid den tidigare prövningen. Inte heller har det vid samråds- eller remissförfarande i samband med ändringsansökan tillförts några nya uppgifter som föranlett en annan bedömning. Genom det allmänna villkoret följer redan att skyddsåtgärder i syfte att inte riskera påverkan på vandrande ål ska iakttas. Detta tydliggörs också i den ursprungliga domen där det framgår att sökanden åtagit sig att undvika störande åtgärder under ålens vandringstid, dvs. under perioden augusti-november. Ändringsansökan medför inte att det är motiverat att föreskriva ytterligare villkor i denna del.

Antal verk

Ändringsansökan innebär inte någon ändring av den totalt tillståndsgivna effekten om 300 MW. Högre vindkraftverk byggs för att kunna installera turbiner med större effekt än vad verk med lägre höjd kan erbjuda. Med en oförändrad maximal effekt begränsas

antalet verk som kan byggas när höjden ökas. Det finns därmed inte något skäl att begränsa antalet tillåtna verk med anledning av den ökade höjden. Några andra skäl att begränsa antalet tillåtna verk finns inte heller.

Magnus Carlsson, Hans Nilsson och Hans-Inge Olofsson har till stöd för sin talan anfört i huvudsak följande:

Riksintressen

Uppförandet av 83 vindkraftverk med en höjd om 220 meter kommer att påtagligt skada områdets natur- och kulturvärden och innebära allvarlig skada för turism och friluftsliv. Kuststräckan söder om Åhus omfattas också av landskapsbildsskydd. Bestämmelserna i 4 kap. 1 och 2 § miljöbalken utgör hinder för bifall till ändringsansökan. Mark- och miljödomstolen har varken i den tidigare domen om tillstånd för vindkraftparken eller i den överklagade domen gjort någon bedömning utifrån rekvisiten i bestämmelserna.

Målet i mark- och miljödomstolen avgjort på handlingarna

Beslutsunderlaget är undermåligt och mark- och miljödomstolen borde, utöver att ha hållit syn, ha föranstaltat om en lämplig tredimensionell visualisering av vindkraftparken. Det var fel av mark- och miljödomstolen att avgöra målet utan huvudförhandling och syn. De hade inget juridiskt biträde vid mark- och miljödomstolen och har inte haft möjlighet att bedöma hur de bort agera processuellt. I det ursprungliga tillståndsärendet höll mark- och miljödomstolen endast syn på de av sökanden begärda två punkterna och underlät att hålla syn på det mest väsentliga kustavsnittet. Mark- och miljödomstolen har gjort sig skyldig till ett allvarligt rättegångsfel genom att avgöra målet på handlingarna. Det är uppenbart att syn är nödvändig för att kunna bedöma frågan om höjning av verken.

Påverkan på ål och andra djur

Hanöbukten har mycket stor betydelse som vandringsled för blankål och Fiskeriverket har sett det aktuella området som känsligt ur allmän fiskesynpunkt, främst för blankål. Pålningen för fundamenten till vindkraftverken kommer att ge upphov till mycket höga ljudnivåer med stor negativ effekt på fisk. Muddring och borring för fundamenten

leder till sedimentspridning och grumling av vattnet. Detsamma gäller vid arbetena med den elkabel som ska grävas ned i havsbotten och förbinda vindkraftparken med land. Muddring, borrning och pålning under blankålens huvudsakliga vandringsperiod från augusti till november har stor negativ inverkan på ålfisket. Även när anläggningen är i drift kommer det med stor sannolikhet att bli en påtaglig negativ påverkan på ålfångsterna. Fiskeriverket har pekat på att ökningen av undervattensljud och vibrationer påverkar vandrande fisk, och föreslagit att muddringsverksamhet och pålning ska undvikas under blankålens huvudsakliga vandringsperiod (augusti – mitten av november). Även de ljud och vibrationer som uppkommer genom svängningar i stommen fortplantar sig ut i vattnet. Magnetfälten i de bottenförlagda kablarna påverkar ålens vandringsbeteende. Varken i domskälen i den överklagade domen eller i mark- och miljödomstolens tidigare dom finns någon analys av vattenverksamhetens påverkan på den vandrande blankålen. Den europeiska ålen har varit rödlistad i ArtDatabanken sedan år 2005. Det finns en rådsförordning om åtgärder för återhämtning av beståndet av europeisk ål. Medlemsstaterna är skyldiga att verka för en förbättring av ålbeståndet. Med åberopande av denna förordning är det angeläget att miljödomstolarna verkar för att ålens vandring och reproduktion inte hindras eller störs. I samma riktning talar stadgandena i 11 kap. 7 och 8 § miljöbalken med särskilda bestämmelser till skydd för fisket som gäller för den som vill bedriva vattenverksamhet. Hanöbukten är av riksintresse för fiske. Vid en höjning av vindkraftparken med 50 meter kommer avståndet för påverkan från undervattensljud att öka. Undervattensljud som uppstår vid pålning är så högt att djur som finns i havet kan störas, skadas eller till och med dödas.

Ändringstillstånd enligt 16 kap. 2 § miljöbalken

Målet handlar om vattenverksamhet. Bestämmelsen i 16 kap. 2 § miljöbalken kan emellertid endast tillämpas på miljöfarlig verksamhet. Bolagets ansökan om ändringstillstånd enligt 16 kap. 2 § miljöbalken ska därför ogillas. Havs- och vattenmyndigheten ifrågasatte i yttrande till mark- och miljödomstolen om Bolagets ansökan om ändringstillstånd kunde prövas eftersom den avsåg vattenverksamhet. Mark- och miljödomstolen har tyvärr inte redovisat sin bedömning när det gäller denna fråga. Bestämmelsen i 16 kap. 2 § miljöbalken är entydig. Med hänsyn till

legalitetsprincipen kan den av Bolaget begärda ändringen inte bifallas inom ramen för nu gällande lagstiftning.

Den omständigheten att en vattenverksamhet också innefattar viss miljöfarlig verksamhet, vilket i sig inte är ovanligt, innebär inte att reglerna om vattenverksamhet inte ska tillämpas, jfr MÖD 2000:57 och MÖD 2004:27. I vart fall måste detta gälla när, som i förevarande fall, vattenverksamheten är den helt dominerande aktiviteten. Reglerna om vattenverksamhet innebär ett starkare skydd för miljön, bland annat till följd av bestämmelserna i 11 kap. miljöbalken, som även innehåller särskilda bestämmelser till skydd för fisket.

I Bolagets ansökan till mark- och miljödomstolen i det nu överklagade målet anges verksamheten på följande sätt: ”Verksamhetskod 40:90 B enligt 21 kap. 10 § miljöprövningsförordningen (2013:251). Vattenverksamhet enligt 11 kap. miljöbalken”. I samma ansökan anger Bolaget följande under rubriken ”Tillåtlighet”: ”För vattenverksamhet krävs särskild tillåtlighet enligt 11 kap. 6 § miljöbalken. Ändringsalternativet försämrar inte den samhällsekonomiska lämpligheten jämfört med nollalternativet”. Det är alltså en ändringsansökan avseende vattenverksamhet som mark- och miljödomstolen faktiskt prövat alldeles oavsett vad Bolaget nu försöker hävda i yttrandet till Mark- och miljööverdomstolen. Höjningen av vindkraftverken med 50 meter nödvändiggör grövre fundament med åtföljande större ingrepp i havsbotten och högre bullernivåer i samband med anläggningsarbetena. De högre verken leder också till högre ljud vid drift och större vibrationer i stomkonstruktionen. Dessa ljud, infraljud och vibrationer fortplantar sig ned i vattnet och påverkar fiskar och andra djur negativt. Höjningen av verken innebär således en betydande miljöpåverkan.

Magnus Carlsson, Hans Nilsson och Hans-Inge Olofsson har till stöd för sin talan åberopat tidningsartiklar, karta, skrivelser, fotografier, yttrande från Naturvårdsverket, yttrande från Havs- och vattenmyndigheten och yttrande från Fiskeriverket.

MARK- OCH MILJÖÖVERDOMSTOLENS DOMSKÄL

Mark- och miljööverdomstolen prövar först frågan om ändringen avser vattenverksamhet och om en sådan ändring går att pröva på det sätt som har skett.

Frågan om ändringen avser vattenverksamhet

Bolaget har ansökt om ändringstillstånd enligt 16 kap. 2 § miljöbalken. Enligt ansökan avser ändringen vindkraftverkens totalhöjd samt som en följd av detta en ökning av tillåten diameter på fundamenten vid pålning. Den ökade diametern på fundamenten kommer att innebära en större ljudemission från pålningen. Bolaget har i mark- och miljödomstolen efter yrkande från Havs- och vattenmyndigheten föreslagit vissa skyddsåtgärder avseende pålningsarbetenas inverkan på tumlare.

Mark- och miljödomstolen har prövat ansökan som ett ändringstillstånd enligt 16 kap. 2 § miljöbalken och ändrat tillståndet på så sätt att vindkraftverkens totalhöjd får vara maximalt 220 meter. Vidare har bl.a. de till villkor 16 kopplade kontrollbestämmelserna utökats och två nya villkor, villkor 17 och 18, föreskrivits. Samtliga dessa tillägg avser skyddsåtgärder för att begränsa de negativa effekter ljudemissionen från pålningen kan ha för tumlare.

Magnus Carlsson m.fl. har invänt att bestämmelsen om ändringstillstånd endast kan tillämpas på miljöfarlig verksamhet och att bolagets ansökan bör avslås då den avser vattenverksamhet. Magnus Carlsson m.fl. har bl.a. åberopat vad Havs- och vattenmyndigheten har anfört i yttrande till mark- och miljödomstolen.

Bolaget har anfört att ändringen endast avser den miljöfarliga verksamheten och att någon ändring av den vattenverksamhet som omfattas av tillståndet inte har skett. Enligt bolaget har mark- och miljödomstolen endast ändrat vissa villkor som reglerar vattenverksamheten och lagt till nya villkor med tillämpning av bestämmelsen i 24 kap 5 § andra stycket miljöbalken. Enligt den bestämmelsen får ett ändringstillstånd förenas med bestämmelser om ändringar i villkor som tidigare meddelats för delar av verksamheten som inte omfattas av ändringen, om de tidigare villkoren har ett

samband med ändringen. För det fall ändringen också skulle anses vara en ändring avseende vattenverksamheten menar bolaget att denna ändring inte är tillståndspliktig i sig eftersom det är uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas genom den ändrade vattenverksamhetens inverkan på vattenförhållandena.

Mark- och miljööverdomstolens gör bedömningen är det är uppenbart att den sökta ändringen även omfattar åtgärder som utgör vattenverksamhet. Enligt ansökan kommer fundamentens diameter att ökas med en meter vilket kommer att medföra ökad ljudemission vid pålning. Dessa förändringar kan inte ses som en villkorsfråga inom ramen för 24 kap. 5 § andra stycket miljöbalken utan måste ses som en ändring av den del av verksamheten som utgör vattenverksamhet.

Ljudemissionen vid pålning har bedömts påverka de tumlare som tidvis vistas i området vilket har lett till att nya villkor har tillkommit och att andra villkor har ändrats avseende skyddsåtgärder för tumlare. Redan av detta skäl kan det inte anses som uppenbart att varken allmänna eller enskilda intressen skadas vid en ökad ljudemission vid pålning. Åtgärderna är därmed tillståndspliktiga.

Frågan om det har varit möjligt att pröva ändringen på det sätt som skett

Ändringstillstånd regleras i 16 kap. 2 § första stycket andra meningen miljöbalken. Enligt bestämmelsens ordalydelse kan ändringstillstånd endast komma ifråga när det gäller miljöfarlig verksamhet. Någon motsvarande reglering finns inte då det gäller vattenverksamheter. Utgångspunkterna för prövningens omfattning skiljer sig dock åt beträffande miljöfarlig verksamhet respektive vattenverksamhet. När det gäller miljöfarlig verksamhet är utgångspunkten att en samlad prövning alltid ska ske när verksamhet ändras om det inte finns förutsättningar för ett ändringstillstånd.

Bakgrunden till detta finns i de s.k. påbyggnadstillstånd som var vanligt förekommande under miljöskyddslagens tid. I dessa fall begränsades prövningen till att endast avse ändringen och prövningen utmynnade i ett särskilt tillstånd som kompletterade grundtillståndet. Detta system kritiserades och i samband med miljöbalkens tillkomst uttalade regeringen bl.a. att en samlad prövning borde göras vid alla ändringar som inte var obetydliga. Till följd av uttalandena kom praxis under

miljöbalkens första år att vara mycket restriktiv med att meddela påbyggnadstillstånd. Efterhand visade sig den restriktiva hållningen vara alltför långtgående och år 2005 förenklades tillståndsprövningen genom reglerna om ändringstillstånd som vid ändring av miljöfarlig verksamhet gav möjlighet att begränsa prövningen till att enbart avse ändringen och de villkor som har ett samband med ändringen (jfr prop. 2004/05:129 s. 61 f.).

Den problematik kring påbyggnadstillstånd som har påverkat lagstiftningen om miljöfarlig verksamhet har inte varit aktuell då det gäller vattenverksamhet. Vid en sådan prövning är utgångspunkten att det gällande tillståndet har rättskraft och att det enbart är den sökta ändringen som prövas. Försiktighetsmått kan föreskrivas i förhållande till den sökta ändringen men får inte inskränka gällande tillstånd (se t.ex. MÖD 2009:37 och 2009:44). Mot bakgrund av ovanstående finns det enligt Mark- och miljööverdomstolens bedömning inte något hinder att vid prövning av ändring av en vattenverksamhet enbart pröva den sökta ändringen.

Vid prövningen av en ansökan har domstolen att bedöma om ansökan har en lämplig omfattning. Resultatet av prövningen måste täcka alla centrala frågor så att det finns förutsättningar att föreskriva villkor i alla delar som är relevanta från miljösynpunkt, samt att prövningen – oavsett om prövningsplikten följer av 9 kap. eller 11 kap. miljöbalken eller av båda – ska resultera i de villkor eller föreskrifter som fordras enligt miljöbalkens allmänna hänsynsregler (se MÖD 2006:6).

Bolaget har rubricerat ansökan som en ansökan om ändringstillstånd enligt 16 kap 2 § första stycket andra meningen miljöbalken. Enligt den bedömning som Mark- och miljööverdomstolen har gjort ovan innebär den sökta ändringen dock även en tillståndspliktig ändring av vattenverksamhet. Visserligen är det sökanden som genom sin ansökan anger ramarna för prövningen men ytterst åligger det tillståndsmyndigheten att ta ställning till om den kan ligga till grund för prövningen (jfr prop. 2004/05:129 s. 61 f. och MÖD 2006:6). Enligt Mark- och miljööverdomstolen har ansökan, efter de kompletteringar som gjorts i mark- och miljödomstolen, haft en omfattning som materiellt sett ger möjlighet till en sådan samlad prövning av ändringen som är nödvändig ur miljösynpunkt och som tillgodoser kraven på en

ändamålsenlig reglering av den miljöpåverkan som den sökta ändringen ger upphov till. Det har därför i sig inte förelegat några materiella hinder för att pröva ansökan i dess helhet varken vad avser ändringen av den miljöfarliga verksamheten eller ändringen av vattenverksamheten.

En prövning enligt 11 kap. miljöbalken ställer dock en rad särskilda krav utöver vad som gäller vid en prövning enligt 9 kap. miljöbalken. Detta gäller bl.a. kungörelsens utformning, arbetstid, oförutsedd skada, prövning av vissa ersättningsyrkanden m.m. I vissa ansökningsmål om vattenverksamhet har dessutom motparter rätt till ersättning för vissa rättegångskostnader. Då målet endast har handlagts som en ansökan om ändringstillstånd enligt 16 kap. 2 § första stycket andra meningen miljöbalken har dessa krav och rättigheter inte tillgodosetts. Mark- och miljödomstolen borde ha förelagt bolaget att komplettera ansökan i dessa avseenden och därefter handlagt målet enligt 11 kap. miljöbalken i denna del.

Mark- och miljööverdomstolen ser inga möjligheter att läka dessa brister. Mark- och miljödomstolens dom bör därför undanröjas och målet återförvisas till mark- och miljödomstolen för fortsatt handläggning.

Med denna utgång har Mark- och miljööverdomstolen inte anledning att pröva övriga yrkanden eller invändningar.

Sammanfattning

Mark- och miljööverdomstolen bedömer att den sökta ändringen även innebär en tillståndspliktig ändring av vattenverksamhet. Det har i och för sig inte förelegat några materiella hinder mot att pröva ansökan även vad gäller ändringen av vattenverksamheten. Mark- och miljödomstolen har dock inte beaktat de särskilda krav som gäller vid en prövning enligt 11 kap. miljöbalken. Mark- och miljödomstolens dom bör därför undanröjas och målet återförvisas till mark- och miljödomstolen för fortsatt handläggning.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga B

Överklagande senast 2017-12-15

I avgörandet har deltagit hovrättsråden Anna Tiberg och Ulf Wickström, referent, samt tf. hovrättsassessorn Anna Stolt och fd. tekniska rådet Staffan Lagergren.

Föredragande har varit Vilma Herlin.

VÄXJÖ TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM
2016-08-30
meddelad i
Växjö

Mål nr M 2757-15

SÖKANDE

Taggen Vindpark AB, 556739-6287
401 84 Göteborg

Ombud: Jur.kand Siri Strömberg
Vattenfall AB
169 92 Stockholm

SAKEN

Ansökan om ändringstillstånd enligt 16 kap. 2 § MB för Taggen vindpark,
Hanöbukten, Kristianstads och Sölvesborgs kommuner

Mittkoordinater N: 6 188 731 E: 474 250 (SWEREF 99 TM)

DOMSLUT

Mark- och miljödomstolen ändrar det tillstånd som lämnades den 10 juni 2011 i mål
M 695-07 så att tillståndets omfattning och nedan specificerade villkor får följande
lydelser:

Tillståndet omfattar att:

- a) Uppföra och driva en gruppstation för vindkraft om högst 83 vindkraftverk
med en totalhöjd om maximalt 220 meter, varav högst fem vindkraftverk för
utveckling, allt med en sammanlagd effekt om maximalt 300 MW med
utformning enligt Layout bred och i övrigt fritt placerade inom det område
som i gällande tillstånd markeras med rött och som avgränsas genom
punkterna 1-8 enligt karta som framgår av gällande tillstånd. Punkterna 1-8
anges genom ytterkoordinaterna för området i bilaga 1.

Villkoret 4 ska ändras till:

Samtliga vindkraftverk ska vara av samma modell, vara färgsatta på samma
sätt och ha samma rotordiameter och totalhöjd. Undantag får, efter samråd
med tillsynsmyndigheterna, göras för fem verk som är avsedda för utveckling
och vid utbyte av uttjänade eller skadade verk. Dessa vindkraftverks höjd och
rotordiameter får inte avvika med mer än 15 % från de ursprungliga verken.
Dock får den tillståndsgivna totalhöjden om 220 meter inte överskridas.

Dok.Id 373011

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 81 351 03 Växjö	Kungsgatan 8	0470-560 130 E-post: mmd.vaxjo@dom.se www.vaxjotingsratt.domstol.se	0470-560 125	måndag – fredag 08:00-16:00

Villkor 5 ändras till följande lydelse.

Hindermarkeringen på vindkraftverken får inte lysa intensivare eller med större vertikal spridning av ljusstrålen än vad Transportstyrelsens bestämmelser kräver. Radarstyrd hinderbelysning, eller motsvarande teknik, ska tillämpas för verk över 170 m totalhöjd under förutsättning att dispens lämnas enligt ovannämnda bestämmelser.

Villkor 16 och därtill kopplade kontrollbestämmelser ska ändras enligt följande:

Sökanden ska senast tolv månader före planerad byggstart till tillsynsmyndigheterna lämna in ett kontrollprogram som bland annat omfattar vad som redovisats under "Kontrollbestämmelser" nedan. Kontrollprogrammet ska godkännas av tillsynsmyndigheterna innan byggnation av vindkraftsparken får påbörjas.

Kontrollbestämmelser

Kontrollprogram ska finnas för verksamheten vid vindkraftparken och omfatta hela anläggningsfasen och driftsfasen intill utgången av tiden för anmälan av oförutsedd skada. I programmet ska ingå, utöver vad sökanden anser lämpligt, angivande av mätmetod, mätfrekvens och utvärderingsmetod som omfattar påverkan på fisk, fisket och grumling vid muddring, samt fladdermiss. Bolaget ska i kontrollprogrammet ange uppgifter bl.a. om hur, var och i vilken omfattning grumlande arbeten ska ske, vilka försiktighetsåtgärder som kan vidtas för att begränsa olägenheter, skador och miljöeffekter.

Om pålningsarbeten planeras ske ska förekomsten av tumlare undersökas under ett år innan anläggningsarbeten till havs inleds. I programmet ska metod och omfattning av undersökningen redovisas. Metod för kontroll av begränsningsvärden för undervattensljud vid pålning under anläggningsfasen ska beskrivas i programmet. Även sådana omedelbara åtgärder för att begränsa pålningsljudet vid ett eventuellt överskridande av värdena ska beskrivas samt hur den uppföljande kontrollen efter ett eventuellt överskridande ska gå till. Kontroll av tumlare inför anläggningsfasen ska ske till en maximal kostnad om 2,5 M kronor.

Två nya villkor föreskrivs;

17. Pålning får inte ske under perioden fr.o.m. första november t.o.m. sista februari.

Vid pålning under oktober månad och under perioderna fr.o.m. 1 mars t.o.m. 30 april ska sådana skyddsåtgärder vidtas att undervattensljudet inte överstiger värdena SEL 160 dB re $1\mu\text{Pa}^2\text{s}$ och SPL 190 dB re $1\mu\text{Pa}$ på ett avstånd av 750 m från ljudkällan.

Vid överskridande av något av ovanstående värden ska omedelbara åtgärder vidtas för att minska pålningsljudet. Vid uppföljande mätning får värdena inte överskridas.

18. Inför pålningsarbeten ska akustiska skrämsemetoder i erforderlig omfattning, såsom skrämmor och pingers, användas. Vid pålning ska styrkan i hammarlagen successivt trappas upp, så kallad ramp-up.

Mark- och miljödomstolen överlåter till tillsynsmyndigheter att, efter redovisning av undersökningar enligt villkor 16, besluta om försiktighetsåtgärder som innebär att begränsningsvärdena för undervattensljud enligt villkor 17 ska innehållas vid pålning annan tid på året än oktober-april om det visar sig att Östersjötumlare annat än sporadiskt förekommer inom området även under andra perioder på året.

Vidare överlåter mark- och miljödomstolen till tillsynsmyndigheten att, om så behövs, besluta om begränsningar av driften av vindkraftverken under vissa vind- och temperaturförhållanden till skydd av fladdermöss.

Tillståndet daterat den 10 juni 2011 med villkor i övrigt ska gälla oförändrat.

BAKGRUND

Taggen Vindpark AB (fortsättningsvis benämnt ”bolaget”) erhöill i juni 2011 tillstånd till att uppföra 83 vindkraftverk i Hanöbukten, drygt 11 km sydost om Åhus och ca 15 km söder om Simrishamn. Byggnation har ännu inte påbörjats.

Taggen Vindpark AB ansöker nu om ändringstillstånd för att kunna bygga vindkraftverk med en totalhöjd upp till och med 220 m.

TIDIGARE BESLUT

Mark- och Miljödomstolen i Växjö meddelade den 10 juni 2011 i mål M 695-07 tillstånd enligt miljöbalken till Taggen Vindpark AB att uppföra och driva 83 vindkraftverk i Hanöbukten i Kristianstad kommun i Skåne län och i Sölvesborgs kommun i Blekinge län, samt till kabeldragningar, två transformatorstationer och tre mätmaster. Verkens totalhöjd begränsades till högst 170 m och sammanlagd effekt till 300 MW. Beslutet vann laga kraft genom Högsta domstolens beslut den 18 december 2012 i mål Ö 4925-11. Arbetstiden sattes till tio år efter lagakraftvunnet beslut.

ANSÖKAN

Yrkande m.m.

Bolaget yrkar slutligt på ändring av gällande tillstånd enligt följande (ändringar i förhållande till hittills gällande tillstånd anges med kursiv text):

Beslutsmeningen enligt a) ändras till: Tillståndet omfattar att:

- a) Uppföra och driva en gruppstation för vindkraft om högst 83 vindkraftverk med en totalhöjd om maximalt *220 meter*, varav högst fem vindkraftverk för utveckling, allt med en sammanlagd effekt om maximalt 300 MW med utformning enligt Layout bred och i övrigt fritt placerade inom *det område som i gällande tillstånd markeras med rött och som avgränsas genom punkterna 1-8 enligt karta som framgår av gällande tillstånd. Punkterna 1-8 anges genom ytterkoordinaterna för området.*

Vidare yrkar bolaget följande ändringar och tillägg avseende villkor för verksamheten.

- Villkoret 1, det allmänna villkoret, ska inte innebära någon begränsning med avseende på turbinernas effekt eller rotordiameter samt att det ska innefatta användning av fundament av typen monopile med pålar av en diameter på upp till 9 meter och av typen tripod med pålar av en diameter på upp till 8 meter.
- Villkoret 4 ska anpassas till den ändrade beslutsmeningen a) enligt nedan:

Samtliga vindkraftverk ska vara av samma modell, vara färgsatta på samma sätt och ha samma rotordiameter och totalhöjd. Undantag får, efter samråd med tillsynsmyndigheterna, göras för fem verk som är avsedda för utveckling och vid utbyte av uttjänade eller skadade verk. Dessa vindkraftverks höjd och

rotordiameter får inte avvika med mer än 15 % från de ursprungliga verken. Dock får den tillståndsgivna totalhöjden om 220 meter inte överskridas.

- Villkor 16 och därtill kopplade kontrollbestämmelser ska ändras enligt följande:

16. Sökanden ska senast 12 månader före planerad byggstart till tillsynsmyndigheterna lämna in ett kontrollprogram som bland annat omfattar vad som redovisats under "Kontrollbestämmelser" nedan. Kontrollprogrammet ska godkännas av tillsynsmyndigheterna innan byggnation av vindkraftsparken får påbörjas.

Kontrollbestämmelser

Kontrollprogram ska finnas för verksamheten vid vindkraftsparken och omfatta hela anläggningsfasen och driftsfasen intill utgången av tiden för anmälan av oförutsedd skada. I programmet ska ingå, utöver vad sökanden anser lämpligt, angivande av mätmetod, mätfrekvens och utvärderingsmetod som omfattar påverkan på fisk, fisket och grumling vid muddring. Bolaget ska i kontrollprogrammet ange uppgifter bl.a. om hur, var och i vilken omfattning grumlande arbeten ska ske, vilka försiktighetsåtgärder som kan vidtas för att begränsa olägenheter, skador och miljöeffekter.

Om pålningsarbeten planeras ska förekomsten av tumlare undersökas under ett år innan anläggningsarbeten till havs inleds. I programmet skall metod och omfattning av undersökningen redovisas. Metod för kontroll av begränsningsvärden för undervattensljud vid pålning under anläggningsfasen skall beskrivas i programmet. Även sådana omedelbara åtgärder för att begränsa pålningsljudet vid ett eventuellt överskridande av värdena ska beskrivas samt hur den uppföljande kontrollen efter ett eventuellt överskridande ska gå till. Kontroll av tumlare inför anläggningsfasen ska ske till en maximal kostnad om 2,5 M kronor.

- Två nya villkor ska föreskrivas;

17. *Vid pålning under perioden november t.o.m. februari skall sådana skyddsåtgärder vidtas att undervattensljudet inte överstiger värdena SEL 160 dB re 1 μ Pa²s och SPL 190 dB re 1 μ Pa på ett avstånd av 750 m från ljudkällan.*

Vid överskridande av något av ovanstående värden ska omedelbara åtgärder vidtas för att minska pålningsljudet. Vid uppföljande mätning får värdena inte överskridas.

18. *Inför pålningsarbeten ska akustiska skrämsemetoder i erforderlig omfattning, såsom skrämmor och pingers, användas. Vid pålning skall styrkan i hammarslagen successivt trappas upp, så kallad ramp-up.*

- *Mark- och miljödomstolen ska överlåta till tillsynsmyndigheter att besluta om försiktighetsåtgärder innebärande att de tyska begränsningsvärdena för undervattensljud ska innehållas vid pålning annan tid på året än januari-april om det visar sig att Östersjötumlare annat än sporadiskt förekommer inom området även under andra perioder på året.*
- Att gällande miljötillstånd med villkor i övrigt ska gälla oförändrat.

För det fall domstolen anser att det bör föreskrivas villkor med innebörden att *vindkraftverken ska stängas av vid en viss vindstyrka bör ett eventuellt villkor utgå ifrån vindstyrkor < 5 m/s, som högst, samt även ta hänsyn till att fladdermöss inte flyger vid temperaturer lägre än 15 grader Celsius.*

För det fall domstolen anser att begränsningsvärdena i föreslaget villkor 17 ska gälla året om, yrkar bolaget att föreslaget villkor 17 och Kontrollbestämmelserna istället ges följande lydelse:

17. Vid pålning under perioden januari t.o.m. april ska sådana skyddsåtgärder vidtas att undervattensljudet inte överstiger värdena SEL 160 dB re 1 μ Pa²s och SPL 190 dB re 1 μ Pa på ett avstånd av 750 m från ljudkällan.

Vid överskridande av något av ovanstående värden ska omedelbara åtgärder vidtas för att minska pålningsljudet. Vid en uppföljande mätning får värdet inte överskridas.

Kontrollbestämmelser

Kontrollprogram ska finnas för verksamheten vid vindkraftparken och omfatta hela anläggningsfasen och driftsfasen intill utgången av tiden för anmälan av oförutsedd skada. I programmet ska ingå, utöver vad sökanden anser lämpligt, angivande av mätmetod, mätfrekvens och utvärderingsmetod som omfattar påverkan på fisk, fisket och grumling vid muddring. Bolaget ska i kontrollprogrammet ange uppgifter bl. a. om hur, var och i vilken omfattning grumlande arbeten ska ske, vilka försiktighetsåtgärder som kan vidtas för att begränsa olägenheter, skador och miljöeffekter.

Metod för kontroll av begränsningsvärden för undervattensljud vid pålning under anläggningsfasen skall beskrivas i programmet. Även sådana omedelbara åtgärder för att begränsa pålningsljudet vid ett eventuellt överskridande av värdena ska beskrivas samt hur den uppföljande mätningen efter ett eventuellt överskridande ska gå till.

Bolaget gör därutöver och inom ramen för det allmänna villkoret följande åtaganden utöver vad som framgår av gällande tillstånd.

De turbiner som upphandlas för installation inom vindkraftsområdet kommer att ha sådant källjud att gällande villkor 12 avseende tillåten ekvivalent ljudnivå vid bostäder kommer att innehållas.

Bolaget åtar sig att informera Försvarsmakten om när pålning planeras ske för att i den mån det är möjligt och rimligt undvika kumulativt buller.

Beskrivning av den ändrade verksamheten.***Vindkraftverkens storlek och antal***

Den tekniska utvecklingen av vindkraftverk går snabbt innebärande att allt effektivare vindkraftsturbiner blir kommersiellt tillgängliga. Dagens mest effektiva turbiner har en installerad effekt om 8 MW. För att kunna nyttja dessa krävs att vindkraftverken får en högre totalhöjd. Om möjligt önskar bolaget kunna använda turbiner med bästa möjliga tekniska prestanda innebärande ett effektivt nyttjande av vindenergiressursen. Vilken teknisk lösning som kommer att tillämpas kan dock inte avgöras innan resultatet av de studier som sker inom detaljprojekteringen föreligger. Vid tidpunkten för ansökan enligt miljöbalken som resulterade i nu gällande miljö-tillstånd förutsåg bolaget att större turbiner skulle komma att finnas på marknaden vid tidpunkten för byggnation. Dock kunde inte exakt förutses vilket utbud av turbiner, och inte heller deras tekniska prestanda, som marknaden i framtiden kunde erbjuda. I dåvarande ansökan beskrevs 3,6 MW (83 stycken) och 5 MW (60 stycken) turbiner. Idag står det klart att såväl användning av 6 MW som 8 MW turbiner förutsätter att tornen är högre. Detta beror på att vid lägre totalhöjd så kommer rotorbladen för nära vattenytan.

Den totalt tillåtna installerade effekten på 300 MW enligt gällande miljö-tillstånd kommer att gälla oavsett vilken turbinstorlek som kommer att installeras. Detta medför att ju större turbiner (högre installerad effekt) som används desto färre vindkraftverk kan etableras.

Idag finns vindkraftsturbiner på 6 MW, 7 MW och 8 MW kommersiellt tillgängliga. Vilken turbin som lämpar sig bäst kan inte avgöras innan detaljprojektering och upphandling skett. Även mindre turbiner kan bli aktuella enligt ändringsalternativet. För möjlighet att kunna använda större turbiner krävs dock tillstånd att få bygga tornen högre, upp till 220 meter.

Två exempel på parklayouter med 220 meter höga vindkraftverk har utarbetats, dels vid användning av 6 MW turbiner dels vid användning av 8 MW turbiner. Givet dessa turbiner omfattar vindkraftsparken 50 stycken vindkraftverk med rotordiameter 154 meter respektive 37 stycken vindkraftverk med rotordiameter 164 meter. Beroende på slutligt val av turbin kan antalet vindkraftverk bli annorlunda, dock ej fler än 83 stycken

Hindermarkering

Av flygsäkerhetsskäl måste vindkraftverk, precis som master och andra höga anläggningar, förses med hindermarkeringar enligt Transportstyrelsens föreskrifter. För nollalternativet och ändringsalternativet ställs samma krav på hinderbelysning enligt gällande föreskrifter.

Fundament

De fundament som kommer att användas i ändringsalternativet är av samma typ som får användas enligt gällande tillstånd (nollalternativet). Vilken sorts fundament som slutligen kommer att byggas kan dock inte avgöras i detta skede utan först efter

att detaljprojektering skett. För det fall att monopilefundament eller tripodfundament skulle bli aktuella skiljer sig dock ändringsalternativet jämfört med nollalternativet.

Monopilefundament består av ett kraftigt stålrör (stålpåle). Vid grundläggning med monopile transporteras det rörformade fundamentet ut och positioneras vertikalt, varefter det med en pålhammare slås ner i botten. Vid hårda bottnar kan metoden kompletteras med så kallad ”drill and drive”-teknik. Det innebär att efter en inledande pålning, tas genom borrar bottenmaterial inne i röret bort, därefter fortsätter pålningen ytterligare ett antal meter varefter ytterligare bottenmaterial tas bort. Tripodfundament bygger på en trebent konstruktion av stålrör. Varje ben förankras med ett mindre stålrör i botten. Konstruktionen är relativt dyr och används framförallt på större djup. För förankring gäller samma metod som vid monopile.

Källstyrkan av det undervattensljud som uppkommer vid pålning påverkas av stålpålens diameter, lokal geologi och batymetrien, där stålpålens diameter har störst betydelse. Vid grövre pålning kan arbetet även ta något längre tid.

I enlighet med det allmänna villkoret i gällande miljötillstånd får stålrörets diameter vara 4-8 meter vid monopile och 5-7 meter vid tripod. Ansökt ändring innebär att stålrörets diameter får vara 4-9 meter vid monopile och 5-8 meter vid tripod.

Skyddsåtgärder och försiktighetsmått

Inga nya villkor bedöms vara motiverade med anledning av ändringsansökan. De ytterligare försiktighetsåtgärder bolaget åtar sig enligt nedan bedöms rymmas under det allmänna villkoret.

Bolaget åtar sig enligt ovan ytterligare försiktighetsmått enligt ovan, avseende människors hälsa och marinbiologi.

Bolaget har beaktat och övervägt frågan om storleken på den ekonomiska säkerheten för återställningsarbeten som föreskrivs i villkoret 3 i gällande miljötillstånd. Kostnaden för återställning per vindkraftverk bedöms vara av samma storleksordning oaktat byggnation kommer att ske enligt nollalternativet eller ändringsalternativet. Kostnaderna för nedmontering, avveckling och återställning är kopplade till den tid som åtgår för åtgärdernas genomförande.

Tidsåtgången för åtgärdernas genomförande bedöms kunna bli marginellt längre vid nedmontering av större vindkraftverk, då skillnaden i tid för att kapa ett fundament med diametern 8 meter jämfört ett med diametern 9 meter är underordnad. Den totala tidsåtgången påverkas dock av flera andra faktorer såsom bottenförhållandena vid varje vindkraftverk och av väder och vind.

Miljökonsekvensbeskrivning

Konsekvenser för människors hälsa

Vindkraftverken kommer att väljas genom upphandling. Vindkraftverkens källjud kan därför inte bestämmas i nuläget. Oavsett vilka vindkraftverk som upphandlas och oavsett var verken placeras kommer emellertid de värden för ljud som gäller enligt villkor att innehållas vid bostäder. Några skuggor kommer inte att uppkomma vid bostäder eftersom avståndet mellan vindkraftsparken och bostäder är så långt.

De ljudberäkningar som genomförts för exempellayouterna enligt ändringsansökan visar på att ljudvillkoret enligt gällande miljötillstånd kommer att innehållas med god marginal även vid användning av större vindkraftsturbiner enligt ändringsalternativet.

Marinbiologi

Den ökning av stålpålens diameter som skulle krävas vid större turbiner och val av monopilefundament enligt ändringsalternativet kommer att innebära en större ljudemission från pålningen som bedöms ge följande påverkan på vissa arter.

Skrubbskädda och annan fisk

Ytterligare kunskap som styrker förekomst av lekande skrubbskädda inom delar av det tillståndsgivna vindkraftsområdet föreligger. Skrubbskäddans lekperiod i Östersjön sträcker sig från april till juni. Framförallt i maj har skrubbskädda iakttagits i den nordöstra delen av det berörda området och därmed har dragits en slutsats om att detta kan vara ett potentiellt lekområde för skrubbskädda.

Skrubbskädda skulle under sin lekperiod kunna påverkas negativt genom undervattensljud vid pålning och genom grumling vid muddring under projektets byggfas. Muddringsarbete kommer dock framförallt att krävas vid användning av fundament av gravitationstyp och på grund av färre vindkraftverk bedöms det i så fall bli mindre enligt ändringsalternativet jämfört med nollalternativet.

Vad gäller undervattensljud kan vid pålning enligt ändringsalternativet ljudnivån bli något högre jämfört med nollalternativet. Eftersom skrubbskäddan endast kan uppfatta partikelacceleration orsakad av pålningsljudet är det svårt att avgöra på vilket avstånd den kan påverkas. Studier visar att ägg och larver som utsätts för exponering av höga ljudnivåer kan påverkas inom 100 meter från pålningskällan. Skador kan endast förväntas inom närområdet innebärande storleksordningen meter till tiotals meter. Effekten på skrubbskäddans lek är lokal och begränsad till perioder med pålning och muddring. Effekterna kommer inte att vara detekterbara på populationsnivå varför inga skyddsåtgärder bedöms erforderliga.

Driftfasen bedöms inte orsaka någon påverkan på lekande skrubbskädda oavsett vilket alternativ som kommer att realiseras.

Hänsyn kan behöva tas till blankål och vår- och höstlekande sill vid pålning. Försiktighet beträffande blankål avser perioden augusti- oktober.

Tumlare

Aktuella uppgifter om tumlaren i Östersjön finns genom projektet SAMBAH och de visar att tumlare förekommer sporadiskt i det tillståndsgivna området i Hanöbukten under hela året med en ökning under perioden januari-april. Tumlare uppehåller sig dock inte i det tillståndsgivna området i Hanöbukten under de känsligaste perioderna vid kalvning och parning.

Med de ytterligare skyddsåtgärder som planeras vid eventuell pålning under den period tumlare vistas mer frekvent i området bedöms inte populationen tumlare som kan vistas i Hanöbukten påverkas negativt.

Fåglar

Den bedömning som gjorts av sakkunnig med avseende på skillnad i påverkan på fågel mellan nollalternativet och ändringsalternativet innebär att ändringsalternativet inte motiverar några särskilda försiktighetsåtgärder. Bedömningen har omfattat rastande sjöfåglar, sjöfågelsträcket, småfågelsträcket och rovfågelsträcket.

Fladdermöss

En expert på fladdermöss har bedömt huruvida påverkan skiljer sig åt vid de två alternativen. Bedömningen är att en ökning av totalhöjden på vindkraftverken vid Taggen planerade vindkraftpark har en försumbar effekt på frekvensen förolyckade fladdermöss. Slutsatsen är att risken för påverkan på fladdermöss är likvärdig om man jämför ändringsalternativet med nollalternativet. De nya rön som idag föreligger och som skulle kunna motivera försiktighetsåtgärder genom så kallad BAT-mode som förhindrar att fladdermöss förolyckas motiveras således inte av de högre vindkraftverken enligt ändringsansökan.

Landskapsbilden

Det är ofrånkomligt att vindkraftverken kommer att synas både till havs och från land oaktat om det är ändringsalternativet eller nollalternativet som kommer att byggas.

Baserat på exempellayouterna har fotomontage och synbarhetsanalys gjorts för både nollalternativet och ändringsalternativet. Vid jämförelse av synbarhetsanalyserna kan konstateras att vindkraftverken kommer att synas från fler platser i landskapen vid ändringsalternativet jämfört med nollalternativet. Skillnaden är dock marginell och kan uttryckas genom att man beräknar den procentuella andelen av berört område, både land och vatten, varifrån något vindkraftverk kan ses. Vid ändringsalternativet kommer vindkraftverk, ett eller flera, att kunna ses från 62 % av ytan medan motsvarande siffra för nollalternativet är 56 %.

Bedömningen av den visuella påverkan är grannlaga. Det är svårt, för att inte säga omöjligt att värdera skillnaden i påverkan mellan att fler men lägre vindkraftverk kan ses i jämförelse med att färre men 50 meter högre vindkraftverk kan ses. Upplevelsen är sannolikt högst personlig varför det är svårt att objektivt avgöra detta.

Hinderbelysning

Som framgår ovan kommer vindkraftverken att förses med hinderbelysning av flygsäkerhetsskäl. Bolaget har genom synbarhetsanalys och animering beskrivit konsekvenserna av hinderljus enligt gällande regler vid nollalternativet och vid ändringsalternativet. Antalet vindkraftverk som behöver utrustas med vita ljus skiljer sig åt mellan alternativen och exempellayouterna. Detta beror på att avståndet mellan vindkraftverken skiljer sig åt mellan de olika layouterna då de vita lamporna täcker in en viss radie. För exempellayouten enligt nollalternativet krävs 18 vita ljus medan för exempellayouterna enligt ändringsalternativet krävs 25 respektive 20 stycken. Eftersom slutlig layout än inte finns kan dock inte slutligt behov av vita ljus förutses i detalj.

Det föreligger en viss skillnad mellan alternativen i det att man vid exempellayouten enligt nollalternativet inte ser hinderljus från ett område sydväst om Ronneby. Vidare kan man vid exempellayouterna enligt ändringsalternativet se fler hinderljus från vissa platser på land jämfört med nollalternativets exempellayout även om hinderljus kan ses enligt båda alternativen. Skillnaden i påverkan genom hinderljus mellan ändringsalternativet och nollalternativet bedöms bli högst marginell.

Bolaget har även övervägt att använda radarstyrd hinderbelysning istället för den gängse tekniken. Frågan är om den marginella skillnaden i påverkan från hinderljus som föreligger enligt ändringsalternativet jämfört med nollalternativet kan motivera en sådan investering. Radarstyrd hinderbelysning har i ett fåtal fall tillämpats för landbaserade vindkraftparker belägna på kortare avstånd från bostäder än det är fråga om för Taggen. Närmast belägna vindkraftverk enligt exempellayouterna relativt den mest närbelägna bostaden, Björkenabben, uppgår till cirka 9,8 km. Såvitt bolaget känner till finns inte radarstyrd hinderbelysning installerad vid någon havsbaserad vindkraftpark, i vart fall inte i Europa.

För att få använda sig av radarstyrd belysning krävs särskild dispens utfärdad av Transportstyrelsen och för att få sådan krävs att utrustningen testas på plats. För närvarande finns endast en leverantör av vindkraftverk som också kan tillhandahålla sådan utrustning. Vid användning av radarstyrd hinderbelysning begränsas således urvalet av leverantörer. Förutom att upphandlingen inte kan ske i konkurrens så begränsas möjligheten att installera de för platsen bäst lämpade vindkraftverken vilket kan ge nackdelar ur ett resurshushållningsperspektiv. Därtill är en sådan investering mycket kostsam samt att det är högst riskabelt att testa denna relativt sett obeprövade teknik för första gången till havs i fullskala. Vidare har vid kontakter med Försvarmakten det kommit sökanden till känna att försvaret för närvarande utreder konsekvenserna för försvarstekniska anläggningar på grund av radarstyrd hinderbelysning. För dispens av Transportstyrelsen kommer Försvarmaktens medgivande att krävas. Det är troligt att Försvarmakten inte kommer att tillstyrka radarstyrd hinderbelysning för vindkraftparker belägna i områden med försvarsteknisk utrustning, vilket är fallet för Taggen vindkraftpark.

Bolagets slutsats och bedömning är att vid rådande förutsättningar för radarstyrd hinderteknik, med beaktande den miljönytta som skulle kunna uppnås, så kan en sådan kostnad och risk inte bedömas vara skälig. Sammantaget måste påverkan på

landskapsbilden bedömas bli godtagbar även vid 220 meter höga vindkraftverk enligt ändringsalternativet.

Marinarkeologi

En marinarkeologisk undersökning kommer att genomföras innan detaljprojektering. Därmed kan hänsyn till eventuella lämningar att kunna tas. Erforderliga kontakter kommer att tas med länsstyrelsens kulturmiljöansvariga.

Samråd

Samrådsmöten har hållits både med myndigheter och med allmänheten. Länsstyrelsen i Skåne län och Länsstyrelsen i Blekinge län har fattat beslut gällande huruvida ändringsansökan innebär betydande miljöpåverkan eller ej. Båda länsstyrelserna har beslutat att planerad ändring inte kan antas medföra betydande miljöpåverkan.

Tillåtlighet

Genom gällande miljöbeslut har nollalternativet bedömts vara tillåtligt och därmed i överensstämmelse med miljöbalkens hänsynsregler, riksintressen, miljökvalitetsnormer och områdesskydd enligt 7 kap. miljöbalken. Vad gäller ändringsalternativet bedöms inte uppfyllelsen av hänsynsreglerna påverkas. Någon konflikt mellan ändringsalternativet och de nya riksintresseområden som nu finns föreligger inte. Det föreligger ingen ändrad påverkan på skyddade områden vid ändringsalternativet jämfört med nollalternativet.

De nya miljökvalitetsnormerna för hav påverkas inte av högre vindkraftverk eller marginellt högre undervattensljud. Det föreligger ingen skillnad vad gäller påverkan på miljökvalitetsnormer mellan nollalternativet och ändringsalternativet.

För vattenverksamhet krävs särskild tillåtlighet enligt 11 kap. 6 § miljöbalken. Ändringsalternativet försämrar inte den samhällsekonomiska lämpligheten jämfört med nollalternativet. Planerad verksamhet enligt ändringsansökan bedöms av bolaget således vara tillåtlig.

Övervakning och kontroll

Av villkoret 16 i gällande miljöbeslut framgår krav på att sökanden senast 12 månader före planerad byggstart till tillsynsmyndigheten ska lämna in ett kontrollprogram som bland annat omfattar vad som redovisats under ”kontrollbestämmer”. Kontrollprogrammet ska godkännas av tillsynsmyndigheterna innan byggnation av vindkraftparken får påbörjas.

INKOMNA YTTRANDE

Försvarsmakten, Statens maritima museer och Kristianstads kommun har inte något att erinra med anledning av ändringsansökan.

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, Naturvårdsverket och Kristianstad kommun har avstått från att yttra sig i ärendet.

Sjöfartsverket och **Riksantikvarieämbetet** hänvisar till de synpunkter som avgivits i samband med samrådet.

Länsstyrelsen Blekinge län påpekar att den arkeologiska processen enligt kulturmiljölagen (1988:950) sker separat från miljöbalksprövningen och refererar till om kulturhistoriska särdrag och känslighet för vindkraft i Sveriges kust och skärgårdslandskap (Riksantikvarieämbetets Rapport 2003:4), men bedömer ändå att påverkan på landskapsbilden från kulturmiljösynpunkt blir mindre med färre vindkraftverk enligt ändringsansökan trots att verken blir högre. Seglationsleder bör undvikas så långt som möjligt.

Länsstyrelsen saknar en diskussion om pålning är enda alternativet för att anlägga fundament av typen monopile och tripod, t.ex. borrhning, som kan störa den marina miljön mindre. Länsstyrelsen anser att särskild försiktighet bör iakttas året runt och inte bara under januari-april.

Länsstyrelsen påpekar, med stöd av inlämnade utbredningskartor för tumlare för östra delen av Hanöbukten, att kunskapen om tumlare i Östersjön har ökat markant genom SAMBAH-projektets inventering, som visar att Hanöbukten är ett viktigt uppehållsområde för tumlare under en stor del av året. Tumlare kan påverkas av ljud från pålning på 50 km avstånd eller mer. Stor försiktighet och strikt iakttagande av gränsvärden måste gälla för pålning under hela året.

Länsstyrelsen i Skåne är positiv till vinkraftsprojektet som sådant men har synpunkter på val av metod. Ny kunskap om påverkan på omgivningen har kommit fram vilket ställer krav på bättre villkor. Länsstyrelsen påpekar riskerna för påverkan av tumlarnas hörsel av pålningsljud, med kommunikationsstörning på 30-40 km avstånd från ljudkällan och hörselskada vid 20 km avstånd från pålningen. Länsstyrelsen yrkar att särskilt villkor föreskrivs som förbjuder pålning under perioden november till och med april. Det har dock framkommit att Östersjöpopulationen av tumlare sannolikt inte håller till i Taggenområdet under maj- oktober, då de är längre in i Östersjön. Om ingen annan metod än pålning kan användas ska den utföras under denna tid. Pålning ska inte utföras under november-april, då tumlare kan uppehålla sig i området. Eftersom tumlare från Bälthavspopulationen befinner sig i området, som inte är lika hotad men lika ljudkänslig, ska ljudreducerande åtgärder användas hela året.

Länsstyrelsen är positiv till att tyska normer för pålningsljud följs. Bolaget har bara åtagit sig att tillämpa sälskrämmor och ramp-up av tillgängliga metoder. Det bör finnas krav på användning av bubbelskärm, och bör sättas som villkor. Sådanas åtgärder gynnar även andra än tumlare. Pålning bör koncentreras till ett mindre antal högintensiva perioder för att undvika en utdragen påverkansperiod.

Havs- och vattenmyndigheten (HaV) yrkar att ytterligare särskilda villkor föreskrivs enligt följande.

1. Pålning får inte utföras under perioden november till och med februari.

2. Tekniska lösningar och metodval ska användas som alstrar så låga ljudemissioner som möjligt från ljudkällan. Ljudnivåerna under vatten får under inte överstiga följande gränsvärden;
SEL 160 dB re 1 μPa^2 s vid ett avstånd på 750 meter från ljudkällan
SPL_{peak-peak} 190 dB re 1 μPa vid ett avstånd på 750 meter från ljudkällan
3. Akustiska metoder ska användas för att skrämma bort fisk och marina däggdjur från området innan arbeten som medför kraftiga undervattensljud såsom pålning och sprängning påbörjas.
4. Vid tidsplanering av anläggnings- och avvecklingsfaserna ska kumulativa effekter beaktas, såsom tex. att pålning som medför kraftiga undervattensljud inte ska utföras samtidigt eller i serie med andra bullrande verksamheter (tex militärövningar eller annan pålning) i samma havsområde.
5. Vid pålning ska styrkan i hammarslagen successivt trappas upp, så kallad ramp-up.
6. Ett kontrollprogram ska upprättas i samråd med tillsynsmyndigheten. Verksamhetens alstrande av undervattensbuller ska kontrolleras och dokumenteras enligt tysk standard. Bolaget ska ha kontinuerlig realtidsmätning av undervattensbuller under anläggnings- och avvecklingsarbetena. Vid eventuellt överskridande ska bolagetomedelbart tillse att pålningsljudet minskas så att begränsningsvärdena innehålls vid nästkommande kontroll. Kontroll och mätningar av grumling under byggnadsfasen ska ingå. Tillsynsmyndigheten får meddela närmare villkor om kontrollen och undantag från kravet på kontroll enligt den tyska standarden och kravet på realtids övervakning. Tillsynsmyndigheten ges även möjlighet att föreskriva alternativa metoder för kontroll.

HaV redogör i sitt yttrande för artskyddet för tumlare enligt bilaga IV till art- och habitatsdirektivet och till artens skyddsbehov enligt flera internationella konventioner. De ca 300 könsmogna individerna i Östersjöpopulationen (450 totalt) anges som akut hotade enligt IUCN:s globala rödlista. Hänvisning görs också till mark- och miljööverdomstolens dom i målet M6960-14, där långtgående villkor sattes till skydd av tumlare. HaV tolkar domen som att varje individ i en population av en hotad art kan vara så betydelsefull för populationen att även en störning av endast en eller ett fåtal individer kan vara förbjuden enligt 4 § första stycket 2 artskyddsförordningen. Pålning i Hanöbukten kan ha effekt på artens populationsnivå i Östersjön. Pålningssljud kan påverka beteendet hos tumlare så att de dör, t.ex. att en vuxen hona och dess diande kalv separeras, och kalven inte då di inom några dagar.

Åtta skyddsvärda områden för tumlare har identifierats i svenska vatten, varav fyra i östersjön och ett avser delar av Hanöbukten, med högre intensitet sydväst om Hanö. Taggen ligger utanför detta område, dock beroende på att data saknas för det området. Eftersom Hanöbukten inte anses utgöra ett reproduktionsområde för tumlare anser HaV att den planerade verksamheten kan genomföras med de skyddsåtgärder som föreslås, både en begränsning i tid och begränsningsvärden för undervattensbuller under övrig tid. Villkor bör avse även andra arbeten än pålning, t.ex. sprängning.

HaV har ingett kartor över sannolikheten att påträffa tumlare i Östersjön, uppdelat på sommar- och vinterhalvår. Dessa visar, enligt HaV, att tumlare från Östersjöpopulationen under sommarmånaderna ansamlas längre ut i Östersjön, vid Midsjöbankarna, där de reproducerar sig, men det är inte en total separation under sommarhalvåret då tumlare faktiskt visat i Hanöbukten mer än bara sporadiskt även utanför perioden januari-april.

Det som skiljer bolagets och HaV:s uppfattning, efter att bolaget föreslagit villkor 17 och 18, är att HaV vidhåller att en begränsning i tid behövs för pålning utifrån resultaten av SAMBAH-projektet och utifrån att östersjöpopulationen av tumlare är akut hotad, från november t.o.m. februari.

Transportstyrelsen anser att tillståndet ska förenas med följande villkor, vilka bedöms motiverade ur sjöfartssynpunkt.

- a) Projektören uppmanas om att följa anvisningarna i TS och Sjöfartsverkets vägledning vid projektering och riskanalys av vindkraftsetablering utmed svenska kusten .
- b) Riskanalysen genomförs företrädesvis i enlighet med IALA rekommendationer omfattande analysverktygen IWRAP och PAWSA, i syfte för att bedöma riskerna i förhållande till förekommande fartygstrafik genom aktuellt område. Därutöver förordas även att analyserna följs upp med simulering.
- c) Respektive vindkraftverk som anläggs i sjön, etableras enligt NTI rekommendationer med ett säkerhetsavstånd på minst 1 000 m (exklusive rotorradie) i förhållande till aktuella sjötrafikstråk.
- d) Eventuellt kan projektören avkrävas att bekosta ändring av berörda sjösäkerhetsanordningar (SSA) gällande placering respektive omsektorering.
- e) Upprätta ett avlyst arbetsområde under etableringsfasen med hänsyn till rådande sjötrafik, vilket kräver erforderligt tillstånd från Länsstyrelsen.
- f) Det avlysta området bör innehålla en säkerhetszon på åtminstone 200 m.
- g) Projektören ansvarar för kontinuerlig övervakning av arbetsområdet under hela etableringsfasen.
- h) Arbetsområdet utmärks med SSA av typ specialmärke.
- i) Ansök om etableringstillstånd av TS för innehav av SSA senast en månad före planerad etablering.
- j) Val av SSA enligt TS rekommendation för utmärkning av vindkraft-verk, vilket är i enlighet med internationell norm.
- k) Fyrljus respektive hinderbelysning synkroniseras i syfte för att underlätta upptäckt för sjöfarare avseende parkens totala utbredning.
- l) Kontrollsjömätning enligt standard FSIS-44 genomförs efter avslutad etablering.

- m) Resultat från genomförd sjömätning åiterrapporteras till Sjöfartsverket och TS enligt ordinarie rutin.
- n) TS förutsätter att vindkraftverket markeras enligt TS föreskrifter och allmänna råd (TSFS 2013:9) om markering av föremål som kan utgöra en fara för luftfarten.
- o) När det gäller lokalisering ur ett luftfartsperspektiv hanteras detta inte av TS och ägaren bör därför kontakta berörda sakägare: Försvarsmakten, LFV, eventuella närliggande flygplatser och Trafikverket. Mer information finns på Trafikverkets webbplats.

Miljöförbundet Blekinge Väst (MBV) anser att vindkraftverken bör stängas av de tider då risken för kollision med fladdermöss är som störst, dvs. nattetid under perioden 15 juli~31 oktober, samt när svag vind råder (<6m/s) och yrkar att detta föreskrivs som villkor men att villkoret ska kunna upphävas eller ändras om det senare visar sig vara uppenbart onödigt vilket bör skrivas in i tillståndet.

De av sökanden föreslagna försiktighetsmått gällande påverkan på tumlare ska sättas som villkor. Kontrollprogrammet enligt villkor 16 i nuvarande tillstånd ska även omfatta tumlare och fladdermöss. I det fall att villkor inte sätts för detta ska det överlåtas till tillsynsmyndigheten att meddela de villkor som behövs beträffande fladdermöss och tumlare

Sedan förra tillståndsprövningen gjordes har ytterligare kunskap om fladdermöss tillkommit. Bland annat vet man numera att fladdermöss sträcker ut via de uddar som ligger norr om det aktuella området. Från Skräbeåns mynning i havet har regelbundet noterats sträckande stor fladdermus dagtid under hösten. Stor fladdermus är en art som ofta sträcker ut över havet och ofta kolliderar med vindkraftverk. Utöver den höstmigration som sker under augusti och september, men har nu noterats in i november månad.

MBV menar att Miljööverdomstolens dom i målet M 6960-14, i den del som avser fladdermöss och som inte innehåller krav på avstängning av en havsbaserad vindkraftspark utanför Falkenberg med hänvisning till att fladdermössen följer kusten söderut, inte är relevant för vindkraftverk utanför Blekinge och stora delar av Skånes kust, eftersom övervintringsplatserna ligger på kontinenten rakt söder om området.

Kontrollprogrammet bör utökas med kontroll av fladdermöss och behovet av ”bat-mode”. Tillsynsmyndigheten bör ges möjlighet att ändra ett sådant villkor om det visar sig inte finnas någon oacceptabel påverkan på fladdermöss. Kontrollen motiveras av att inga undersökningar av fladdermöss har gjorts i området, vetenskapen om att sträckning kan ske ut över hav och att etablerade vindkraftverk kan locka till sig fladdermöss. MBV påminner om att 13 arter av fladdermöss är skyddade av art- och habitatdirektivet. Det följer av miljöbalkens kunskapskrav att bolaget måste skaffa sig den kunskap som behövs.

Skyddsåtgärder för tumlare bör fastställas som villkor.

Jesper Stensson Johan Boström, Yvonne Kievad, Birgitta Ribba, Lars Gustafsson, Mats Nilsson, Daniel Westerlin och Ida Karlsson kräver att s.k. behovsstyrd belysning ska inrättas för vindkraftsparken i form av laserstyrd belysning för att minska olägenheter av varningsbelysning. De yrkar även att utplaceringen av vindkraftverken ska ske med början i söder och sedan fortsätta norrut, så att de placeras längre från bebyggelse än den placering som illustreras i planeringsunderlaget.

De påpekar att vindkraftverken kommer att bli högre än Turning Torso i Malmö och kommer att synas vida omkring och påverka människor och turister negativt, och att under byggtiden påverkas fisk och fiskeverksamhet negativt, liksom båtklubbar.

Per Rosenqvist anför att ljudet vid högre vindhastigheter borde bli högre angivet och borde beräknas, att han anser att illustrationer av hinderbelysning är missvisade och att modern teknik ska användas för hinderbelysning, men att blyxtljus monteras endast på de verk som kommer att stå i hörnen av området. Utbyggnad bör ske från södra gränsen och norrut och längs den östra gränsen, för att kompensera för den högre totalhöjden på verken.

Kjell Steenberg emotsätter sig att tillstånd ges och anför att frågan om påverkan på örn är ofullständigt utredd och hänvisar till ett antal dokument. Han anser att om man sätter tändhöjden för hinderljus till 3 000 fot så kommer närvarostyrd hinderbelysning att aktiveras några gånger per månad. Flygtrafiken är däremot intensiv över 20 000 fot.

Bolaget har bemött remissynpunkterna ämnesvis.

Lokalisering, landskapsbild och kulturmiljö

Frågan om lokaliseringen och tillåtet område för vindkraftspark Taggen är avgjord genom gällande lagakraftvunnen miljödom och omfattas således inte av ändringsansökan. Baserat på de synbarhetsanalyser som utförts har i MKB:n bedömts att påverkan på landskapsbilden skiljer sig marginellt vid ändringsalternativet jämfört med gällande miljö tillstånd. Såsom länsstyrelsen också påpekar kan ändringsalternativet till och med bidra till att minska påverkan på landskapsbilden ur kulturmiljösynpunkt.

Placeringen av vindkraftverk inom tillståndsgivet område, samt typ av fundament som kommer att användas, kan inte slutligt avgöras förrän detaljerad geoteknisk undersökning genomförts. Exempellayouternas placering av verk, där den södra delen av det tillståndsgivna området inte nyttjas, beror på att det sannolikt är mer tekniskt komplicerat att placera verk i den södra delen där vattendjupet är större.

Avseende marin arkeologi kan nämnas att bolaget har inlett en diskussion med länsstyrelsen gällande de utredningar som krävs.

Hinderbelysning

Bolaget motsätter sig yrkandena om behovsstyrd hinderbelysning.

Bolaget kan inte ensidigt besluta om hur hinderljusmarkering ska utföras eftersom det regleras i detalj i Transportstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om markering av föremål som kan utgöra en fara för luftfarten (TSFS 2010:155). Enligt föreskrifterna krävs samma typ av hinderbelysning vid höjden 220 m som för den redan tillståndsgivna höjden. Påverkan av hindermarkeringen vid den högre höjden har bedömts vara likvärdig med ursprunglig höjd. Behovsstyrd hinderbelysning strider mot kraven i nämnda föreskrifter och kan bara användas om Transportstyrelsen meddelar dispens från föreskrifterna. Hittills har bara ett fåtal vindkraftsparker fått dispens och sedan 2013 har, såvitt bolaget erfar, inte några dispensansökningar tillstyrkts. Bolaget bedömer att en ansökan om dispens från Transportstyrelsens föreskrifter för behovsstyrd hinderbelysning för vindkraftverken vid Taggen med hög sannolikhet skulle avslås. Detta eftersom det finns försvarstekniska anläggningar i området.

Villkoren i ett miljöbalkstillstånd måste följas och en överträdelse är förenad med straffansvar. Därmed går det inte att i villkor ställa krav som går utöver vad verksamhetsutövaren ensidigt kan uppfylla.

Samtliga system som hittills uppförts är av ett fabrikat som ägs av turbintillverkaren Vestas och som bara säljs tillsammans med Vestas vindkraftverk, vilket starkt skulle begränsa urvalet inför kommande upphandling. Eftersom radarstyrd hinderbelysning enbart är tänkt att användas i undantagsfall kan det inte heller anses utgöra bästa möjliga teknik i miljöbalkens mening.

Avståndet till land är långt. Det noteras att inga andra remissinstanser ansett det vara motiverat att kräva behovsstyrd hinderbelysning för Taggen. Förutom stora merkostnader för själva utrustningen innebär den begränsade konkurrensen vid krav på behovsstyrd hinderbelysning ytterligare en stor påverkan på kostnaderna för verken. Den miljömässiga nyttan kan inte anses motsvara kostnaderna.

Mot bakgrund av ovanstående får det anses stå klart att behovsstyrd hindermarkering inte rimligen kan krävas.

Sjöfart

Bolaget konstaterar att förutom att Transportstyrelsens villkorskrav regleras i annan lagstiftning, finns redan i gällande miljödom ett särskilt villkor 9 som tillgodoser Transportstyrelsens krav. Bolaget motsätter sig därmed ytterligare villkor gällande sjöfart. Ändringsansökan innebär ingen skillnad i denna del jämfört med gällande lagakraftvunnen miljödom.

Örn

Bolaget, som tillsammans med Vattenfall, har en omfattande erfarenhet av påverkan på örn, genom såväl utredningar som genomförda kontrollprogram, anser att frågan har utretts i tillräcklig omfattning inom den ursprungliga MKB:n. Den har också

legat till grund för den lagakraftvunna miljödom som finns för Taggen. Ändringsansökan innebär inte några ändrade förutsättningar vad gäller påverkan på örn. Detta styrks också av den fågelutredning som finns bilagd MKB:n för ändringsansökan.

Fisk och fiskeverksamhet

Dessa frågor har utretts inom den MKB som utgjort underlag för gällande lagakraftvunna miljödom. Ändringsansökan innebär inte några ändrade förutsättningar eller annan påverkan i dessa delar.

Fladdermöss

Bolaget motsätter sig MBV:s yrkanden.

Av ansökan framgår att förutsättningarna för påverkan på fladdermöss skiljer sig marginellt vid ändringsalternativet jämfört med nollalternativet (dvs. gällande miljödom) med anledning av att det inte finns något reellt samband mellan kollisionrisk och verkens totalhöjd. Den högre höjden motiverar således inte villkor om driftbegränsningar eller att andra skyddsåtgärder vidtas i form av t.ex. BAT-mode. Det är fortfarande okänt om fladdermöss verkligen vistas inom området för Taggen. Den kunskap som nu finns tillgänglig om att fladdermöss kan vistas längre ut till havs än vad man tidigare trott kan dock inte ensamt motivera att skyddsåtgärder föreskrivs som villkor eller att tillståndet förenas med krav på ytterligare kontroll av förekomst i området. Mark- och miljö- överdomstolen bedömde i prövningen av den havsbaserade vindkraftparken Kattegatt Offshore, omfattande 50 vindkraftverk i Falkenbergs kommun (MÖD 2015-12-08, M6960-14), att merparten av de migrerande fladdermössen följer kusten och inte flyger ut över havet. Det krävdes därför inget särskilt villkor för att reglera denna fråga. Kunskapsläget gällande fladdermöss har inte ändrats sedan denna dom meddelades och det finns inte heller några andra skäl att föreskriva villkor i denna del.

De krav som MBV föreslår är mycket långtgående och innebär att vindkraftverken skulle behöva stängas av i 3,5 månad nattetid samt när det blåser < 6 m/s. Fladdermössens huvudsakliga aktivitet sker vid vindstyrkor < 5m/s. Bolaget finner det orimligt att fastställa villkor om kostsamma produktionsbegränsningar när det inte är klarlagt att fladdermöss faktiskt kommer att förekomma inom området när parken väl är etablerad. MBV nämner att Stor fladdermus ofta sträcker ut över havet och kolliderar med vindkraftverk. Det är en art som visserligen omfattas av artskyddsförordningen men vars bestånd inte är hotat. Även om individer skulle söka sig ut till Taggen efter etablering och skulle kunna skadas anser bolaget inte att det föreligger någon risk för att skada på beståndet uppstår som skulle stå i strid med artskyddsförordningen. Även om sannolikheten för att fladdermöss kan påträffas vid Taggen är större än vid Kattegatt offshore finns inte grund för att föreskriva ytterligare skyddsåtgärder genom villkor. Frågan om eventuell påverkan på fladdermöss vid Taggen bör hanteras inom ramen för egenkontrollen.

För det fall domstolen trots detta anser att det bör föreskrivas villkor med innebörden att vindkraftverken ska stängas av vid en viss vindstyrka är MBV:s förslag om en gräns vid 6 m/s omotiverat strängt. Såsom bolaget tidigare påpekat

sker den huvudsakliga aktiviteten först vid vindstyrkor under 5 m/s. Ett eventuellt villkor bör därför utgå ifrån vindstyrkor < 5 m/s, som högst, samt även ta hänsyn till att fladdermöss inte flyger vid temperaturer lägre än 15 grader Celsius.

Angående MBV:s yrkande om att villkoret ska kunna upphävas eller ändras om det inte anses nödvändigt önskar bolaget poängtera att möjligheten att upphäva eller ändra ett villkor inte kan överlåtas på tillsynsmyndigheten. Ett villkor kan enbart ändras eller upphävas i efterhand genom ett särskilt förfarande om omprövning vilket talar för att villkor inte ska föreskrivas i ett fall som detta då det finns osäkerheter i att det behövs.

Val av teknik

Havs- och vattenmyndighetens yrkande bestrids.

Bolaget förtydligar att för infästning av nämnda fundamentstyper kan en kombination av olika anläggningsmetoder bli nödvändiga varav pålning är den som orsakar högst ljudnivå och således blir dimensionerande för att bedöma denna påverkan. Pålfundamenten kommer att fästas ned till ett djup av cirka 30 m innebärande att bottenförhållandena kan variera vid olika djup. Som konsekvens av detta måste metod för att fästa pålen anpassas. Detta medför att även andra metoder utöver pålning kan bli aktuella att använda. Möjligheten att påla begränsas av att botten inte får vara för hård. Vid hårda bottenförhållanden och berg måste annan metod användas såsom "drill and drive". Vilken typ av fundament och därtill kopplad anläggningsmetod som slutligt kommer att bli aktuell kan dock inte avgöras förrän tillräcklig information om de geotekniska förhållandena föreligger, dvs. när geoteknisk undersökning inom området utförts. I dagsläget kan det inte avgöras om fundament av typen monopile eller tripod blir aktuellt, dock är det nödvändigt att möjligheten finns om den geotekniska utredningen visar att detta är de bäst lämpande fundamenten.

Vad gäller ljuddämpande teknik ska bästa möjliga teknik väljas med beaktande av att miljönyttan ska vägas mot kostnaden. Bolaget avser att använda sådan teknik att villkoret för undervattensljud kan innehållas. Det är inte orimligt att anta att andra och bättre tekniska lösningar kommer att finnas på marknaden vid aktuell tidpunkt.

Infästning av fundament genom pålning innebär högre kostnader relativt andra metoder. Det är således självreglerande att pålning inte kommer att ske om alternativa metoder kan användas, beroende på de geotekniska förutsättningarna. Likaså innebär det stora kostnader att ha utrustning för pålning på plats varför arbetstiden kommer att koncentreras och minimeras.

Ljudutredningar

Ljudberäkningar på land har utförts i enlighet med de metoder som rekommenderas av ansvariga myndigheter och som är praxis. Det finns ett lagakraftvunnet miljötillstånd och de enda fundamentstyper som ändringsansökan avser gäller monopile och tripod. Huruvida ljudet kommer att påverkas av en något större påldiameter jämfört med tillåten påldiameter i gällande miljödom är osäkert men

det kan inte uteslutas. Det motiverar dock inte krav på ytterligare utredning. De åtaganden bolaget gör för att begränsa spridning av ljudet får anses tillräckligt. Det saknas därmed skäl att kräva ytterligare ljudberäkningar.

Tumlare och säl

Bolaget konstaterar att flera myndigheter har ställt mycket långtgående krav på åtgärder till skydd för tumlare. Tumlare är en art som är skyddad enligt art- och habitatdirektivet och skyddet har i svensk rätt förts in i artskyddsförordningen (2007:845) genom att tumlare omfattas av förbudet i förordningens 4 §. Skyddet innebär bl.a. att det är förbjudet att avsiktligt störa djur, särskilt under djurens parnings-, uppfödning-, övervintrings- och flyttperioder samt att skada eller förstöra djurens fortplantningsområden eller viloplats. Vad som utgör en störning i förordningens mening är inte definierat men kan mycket väl bestå i ljudstörningar som kan orsaka beteendestörningar eller flyktbeteenden. Störningen bör dock kopplas till den påverkan den har på artens bevarandestatus såväl för den lokala populationen som för den biografiska nivån i landet där en störning som påverkar artens överlevnadschanser, reproduktion eller utbredning är otillåten.' Bolaget är väl medvetet om de höga krav skyddet i artskyddsförordningen innebär och kommer att tillse att förbjuden störning inte uppkommer.

Tumlare förekommer enbart mycket sporadiskt inom det tillståndsgivna området med en viss ökning under perioden januari-april. Under de känsliga perioderna (vid parning och kalvning) ansamlas de till områden långt utanför Taggens påverkansområde. Den planerade verksamheten kommer att kunna genomföras med metoder och skyddsåtgärder så att förbjuden skada enligt artskyddsförordningen kan undvikas. Tumlare kommer att trängas ut från etableringsområdet under anläggningsfasen, men eftersom området inte är något viktigt område för tumlarna kommer det inte att ha någon effekt på artens populationsnivå. Den beteendepåverkan som kan bli en följd av verksamheten kommer också att ske utanför viktiga områden varför inte heller den kommer att påverka artens populationsnivå.

De villkorskrav som framställs innebär en avsevärd fördyring av projektet. Merkostnaderna som de föreslagna villkoren skulle medföra uppskattas till 15-30 M Euro. Motsvarande hårda krav finns inte för någon vindkraftpark i hela Europa, förutom Kattegatt Offshore, där förutsättningarna var helt annorlunda med avseende på tumlare. Sedan det står klart att tumlare inte kommer att påverkas på ett förbjudet sätt finns inte heller anledning att ställa så pass långtgående krav som de framförda yrkandena innebär. Bolagets närmare inställning till villkorsförslagen redogörs för närmare nedan.

Begränsning i tid

Med anledning av att bolaget kommer att innehålla begränsningsvärden för undervattensljud och vidta ett antal (villkorsförslag 17 och 18), saknas motiv för att införa en begränsning i tid för när pålning får ske. Även om Östersjötumlare förekommer i något större omfattning i Hanöbukten under januari till april (enligt de källor bolaget refererar till i ändringsansökan) och kalvarna är beroende av sin mamma till och med februari, så ifrågasätts att villkoret med hänsyn till risken för påverkan på tumlarens fortplantning är rimligt. Avståndet till tumlarnas rekryteringsområden är

långt, som närmast söder om Simrishamn, minst cirka fyra mil bort. Även om födosökande tumlarhonor som ger di trots allt skulle söka sig till Hanöbukten är det inte sannolikt att några individer kommer att skadas eller populationens fortlevnad riskeras, med de ljuddämpande skyddsåtgärder som kommer att användas i kombination med akustiska skrämsemetoder och ramp-up.

De tyska begränsningsvärdena, som kommer att innehållas under januari t.o.m. april syftar till att TTS (tillfällig hörselnedsättning) inte ska riskeras att orsakas tumlare vilket innebär att enbart minimala störningseffekter uppkommer. Ett villkor som förbjuder pålning under viss tid på året är därmed onödigt strängt och motiveras inte utifrån artskyddsförordningens förbudsbestämmelser.

Tillämpning av normer för undervattensbuller

Länsstyrelsen i Skåne och Havs- och vattenmyndigheten yrkar att villkor föreskrivs om att de tyska normerna för undervattensljud ska innehållas året runt och inte enbart den period bolaget åtagit sig att följa normerna (föreslagen villkorspunkt 2). Motiv till yrkandena är bl.a. att det finns en risk att tumlare från Östersjöpopulationen vistas inom området även andra tider om året samt att även tumlare från Nordsjöpopulationen uppges kunna uppehålla sig i Hanöbukten under andra tider. Miljöförbundet Blekinse Väst.

Myndigheternas yrkanden bestrids. Åtagandet om att innehålla normerna under tidigare angivna period (januari t.o.m. april) och därutöver tillämpa angivna skyddsåtgärder kvarstår dock och bolaget har inte något emot att detta föreskrivs som villkor.

Krav på skyddsåtgärder och iakttagande av begränsningsvärden, vilka måste övervakas, kan enligt bolaget bara motiveras under den tid då tumlare vistas i området mer än högst sporadiskt. En förutsättning för att de tyska normerna ska kunna föreskrivas som begränsningsvärden, med de skyddsåtgärder ett sådant villkor medför, är alltså att risk för påverkan på Östersjötumlare faktiskt föreligger under tidpunkten. Bolaget kan konstatera att de uppgifter som framkommit genom SAMBAH-projektet och som redogörs för i MKB:n och den bilagda utredningen avseende tumlare inte är samstämmiga med den tolkning som länsstyrelsen i Skåne framför. Såsom bolaget uppfattar det är aktuellt kunskapsläge att utanför perioden januari-april vistas varken Östersjötumlare eller tumlare från Nord sjöpopulationen normalt sett i Hanöbukten. Enbart enstaka individer har påträffats högst sporadiskt. Det bör också tilläggas att Nordsjöpopulationen inte är akut hotad så som Östersjöpopulationen är. Därför finns inte anledning att föreskriva villkor i enlighet med myndigheternas yrkanden.

Det finns dokumenterad erfarenhet från bland annat studier i Danmark och Tyskland av att användning av skrämor är effektiva metoder för att skrämja bort tumlare. Kombinerat med ramp-up (långsam ökning av pålningsenergin), som ger djuren ytterligare tid för att förflytta sig från ljudkällan, anses det vara en effektiv metod för att minimera risken för skador. Med dessa metoder, som bolaget kommer att använda vid all pålning, undviker man permanenta skador (PTS) på tumlare

vilket måste anses vara tillräcklig försiktighet under de tider på året när sannolikheten för att ett fåtal tumlare vistas i området är mycket liten.

Bolaget uppfattar HaV:s yrkande som att villkoret för undervattensbuller ska gälla oavsett om pålning kommer att ske eller inte. I detta sammanhang vill bolaget poängtera att om gravitationsfundament kommer att anläggas sker miljöpåverkan genom grävning och muddring vilket inte ger upphov till undervattensljud så som vid pålning. Pålning kan däremot bli aktuellt vid alla andra typer av fundament. Oavsett fundamentstyp kommer skyddsåtgärder av olika omfattning att vidtas vid pålning beroende på tidsperiod. Det är således inte motiverat att besluta om villkor för undervattensljud annat än vid pålning.

Eftersom tumlare har påträffats mer än sporadiskt inom ansökanområdet under perioden november-februari anser bolaget att normerna för undervattensljud bör innehållas under denna period. Genom innehållande av normerna undviks skador som kan orsaka tillfällig hörselnedsättning (TTS). Under övrig tid på året kommer skrämelmetoder att användas för att skrämja bort eventuella enstaka individer som ändå söker sig till området. Eftersom området varken är ett parnings- eller uppfödningsområde eller annat område av större vikt för tumlarna innebär det inte någon störning på arten, att individer inte kommer att kunna uppehålla sig inom aktuellt område under tiden som arbetena pågår. Bortsett från den begränsade byggtiden kommer tumlarnas möjligheter att framöver vistas inom området inte att påverkas. Därmed riskerar områdets karaktär som ett eventuellt viloområde inte heller att skadas. Det kan vidare poängteras att aktuellt område i Hanöbukten inte torde vara av avgörande betydelse som födosöksområde för tumlarna.

Med de skyddsåtgärder och iakttagande av begränsningsvärden för undervattensljud som bolaget åtagit sig kan pålning alltså ske utan risk för att de sårbara östersjö-tumlarna orsakas sådan skada att populationens överlevnad riskeras eller att förbjuden skada enligt artskyddsförordningen uppkommer. Det finns därmed inte skäl att kräva ännu längre gående skyddsåtgärder, t.ex. genom helt förbjuda pålning under någon tidsperiod såsom HaV yrkat. Genom det allmänna villkoret i gällande tillstånd ska redan särskild försiktighet iaktas vid pålning under augusti-november av hänsyn till vandrande ål. Anläggningsarbete till havs är riskfyllt och kan bara utföras vid tjänligt väder. Det är av den anledningen ytterst försvårande om arbetstiderna begränsas genom omfattande tidsrestriktioner.

Eftersom det enligt nuvarande kunskapsläge inte kan uteslutas att enstaka tumlare uppehåller sig i Hanöbukten, kommer bolaget, om pålning blir aktuellt, under ett år innan byggnationen till havs påbörjas undersöka förekomsten av tumlare. Baserat på de faktiska förhållanden avseende tumlare i området som en sådan undersökning kommer att visa har bolaget medgivit att tillsynsmyndigheten bemyndigas att fatta beslut om anpassning av tidsperioden för iakttagande av de tyska begränsningsvärdena. Detta måste anses vara tillräckligt med hänsyn till försiktighetsprincipen.

Vad gäller HaV:s hänvisning till MMÖD:s dom den 8 december 2015 i mål M 6960-14 angående Kattegatt Offshore ifrågasätter bolaget bedömningen att varje störning på individnivå måste tillmätas vikt med hänsyn till populationens

bevarandestatus. Det MMÖD konstaterade i nämnda avgörande var att en störning som kan drabba ett begränsat antal individer har betydelse för populationen. Eftersom det bara är fråga om ett begränsat antal individer som överhuvudtaget riskerar att befinna sig inom påverkansområdet samt att dessa sannolikt kommer att skrämmas iväg innan störning uppkommer är bolagets uppfattning att verksamheten inte innebär någon risk för skada på Östersjötumslarens population. Bolaget är väl medvetet om Östersjöpopulationens sårbarhet och kommer att vidta sådana skyddsåtgärder att populationens möjligheter till fortplantning och fortlevnad inte skadas. Dock måste skyddsåtgärderna vara rimliga och motiverade. Därtill föreligger en viss skillnad mellan Taggen och det projekt som var föremål för prövning i mål M 6960-14 gällande risk för påverkan på tumlare i det att verksamheten vid Kattegatt Offshore riskerade påverka rekryteringsområde för tumlare vilket inte Taggen gör. Inom etableringsområdet för Kattegatt var tumlare också betydligt mer frekvent förekommande än vid området för Taggen.

Mot bakgrund av ovanstående är det enbart motiverat med skyddsåtgärder vid pålning och normerna bör enbart tillämpas vid den tid på året som tumlare vistas inom området annat än högst sporadiskt.

För att säkerställa att den period som bolaget föreslagit för tillämpning av normerna är lämplig, kommer förekomsten av tumlare inom området att kontrolleras. Om pålning blir aktuellt kommer kontroll att ske under ett år innan anläggningsarbeten påbörjas inom kontrollprogrammets ram. Om genomförda studier ger sådan kunskap att motiv för ytterligare skyddsåtgärder, utöver de som bolaget redan åtagit sig, bör villkor därom kunna föreskrivas av tillsynsmyndigheten.

För det fall domstolen ändå anser att begränsningsvärdena ska gälla vid allt pålningsarbete, oavsett tidpunkt, finns inte skäl att samtidigt föreskriva krav på kontroll av förekomst av tumlare innan arbeten till havs påbörjas. Inte heller finns då skäl att delegera frågan om eventuella ytterligare försiktighetsåtgärder till tillsynsmyndigheten. Bolaget har därmed lämnat ett alternativt villkorsförslag för det fall domstolen skulle anse att normerna ska innehållas året om.

Med de villkor för undervattensbuller och de åtgärder som bolaget åtar sig att vidta anser bolaget att det står klart att någon otillåten störning på tumlare i artskydds-förordningens mening inte riskerar att uppstå.

Övriga skyddsåtgärder

Bolaget åtar sig att använda akustiska skrämsemetoder och medger att villkor föreskrivs avseende detta. Det är dock inte motiverat att föreskriva att kraven ska gälla även inför andra arbeten än vid pålning. Detta eftersom det enbart är vid pålning som skadliga ljudnivåer kan uppkomma, se resonemang ovan.

Yrkande om att bolaget, oavsett tidsperiod vid kraftigt undervattensljud ska säkerställa att tumlare inte finns i området är ett orimligt och mycket skarpt formulerat krav. Såvitt bolaget känner till finns inte någon praktiskt möjlig metod att tillgå för att kunna säkerställa detta. En konsekvens av att bolaget medger att tillämpning av normerna för undervattensbuller föreskrivs som villkor är att villkoret också måste

kontrolleras. Som framgått tidigare är akustiska skrämselemetoder i kombination med ramp-up mycket effektiva och kommer att förhindra att tumlare störs på ett otillåtet sätt.

Bolaget motsätter sig yrkandet från Havs- och vattenmyndigheten om att villkor föreskivs om att kumulativa effekter ska beaktas och att arbeten med höga undervattensljud som följd inte ska genomföras samtidigt som eller i serie med andra bullrande arbeten i samma havsområde.

Förutom att kravet är praktiskt omöjligt påminner bolaget om att bolaget har rådighet över ett avgränsat område och ett lagakraftvunnet tillstånd enligt miljöbalken. Vidare ställer sig bolaget frågande till den avgränsning myndigheten gör av det område inom vilket hänsyn till andra verksamheter ska tas. Begreppet havsområdet medger stort tolkningsutrymme. Ett villkor i enlighet med yrkandet skulle i praktiken innebära att samplanering med all fartygstrafik skulle behöva ske. Bolaget känner inte till någon annan tillståndsgiven vindkraftpark där pålning kan bli aktuellt inom sådant avstånd att kumulativa begränsningar är motiverade. Vad gäller eventuella nya verksamheter som för närvarande inte är kända har dessa att ta hänsyn till Taggen.

Bolaget kan inte styra över militärens verksamhet men åtar sig att informera Försvarmakten om och när pålning planeras ske för att bolaget i den mån det är möjligt och rimligt ska kunna undvika kumulativt buller.

Kontrollprogram

Bolaget godtar att villkoret 16 utökas till att omfatta även kontroll av tumlare innan anläggningsfasen, om pålning blir aktuellt. Dessutom kommer kontrollen att omfatta även redovisning av metod för kontroll av ljud kopplat till förslaget nytt villkor 17, se avsnitt med bolagets yrkanden ovan.

Med anledning av HaV:s yrkanden på kontrollprogrammets innehåll, bland annat rutin för att omedelbart kunna avbryta arbetet om värdena enligt bullervillkoret riskerar att överskridas vill bolaget anföra följande. Erforderliga rutiner, bland annat i syfte att innehålla villkor, kommer att finnas vid planerade anläggningsarbeten och framgå av kontrollprogrammet. Begränsningsvärdet för undervattensbuller gäller momentant vilket är rimligt med hänsyn till den påverkan det är fråga om. Yrkandet att kräva att arbetet helt ska stoppas i händelse av att ett momentanvärde överskrids är dock orimligt. HaV menar dessutom att redan risken för att momentanvärdet överskrids ska resultera i att arbetet måste avbrytas. Ett rimligare synsätt är istället att om begränsningsvärdet överskrids skall omedelbart tillses att pålningsljudet minskas så att begränsningsvärdet vid nästkommande kontroll innehålls. I detta sammanhang bör även de legala följderna av att överskrida ett gränsvärde i villkor beaktas.

Bolaget anser att en komplettering av villkor 16 enligt bolagets förslag nedan samt de kontrollbestämmelser som villkoret hänvisar till, säkerställer att erforderlig kontroll vid den aktuella tidpunkten kommer att utföras. Mer detaljerade krav än så

i villkor är olämpligt av flera skäl, inte minst därför att innan tillståndet tas i anspråk kommer ny kunskap på området att finnas.

Beträffande kontroll avseende förekomst av fladdermöss är bolagets uppfattning att någon ytterligare kontroll utöver den som följer av egenkontrollen inte är nödvändig. Den inventering som gjordes inför tidigare ansökan indikerar inte att fladdermöss ska finnas ute vid det tillståndsgivna området. Även om ny kunskap visar att fladdermöss kan söka föda även ute till havs har det, som ovan nämnts, i samband med domen i mål M 6960-14 ansetts att merparten av de migrerande fladdermössen följer kusten och inte flyger ut över havet. Det finns inte någon anledning att anta att förhållandena skulle vara annorlunda detta fall. Bolagets inställning i denna del är alltså att kontrollbestämmelserna inte ska omfatta ytterligare kontroll avseende fladdermöss.

Bemyndiganden

Bolaget har, som ovan nämnts, inte något att erinra mot att tillsynsmyndigheten ges möjlighet att föreskriva ytterligare villkor om att de tyska begränsningsvärdena för undervattensljud ska innehållas vid pålning annan tid på året än januari-april, om det visar sig att Östersjötumlare annat än högst sporadiskt förekommer inom området även under andra perioder på året. Beträffande fladdermöss är bolagets uppfattning att det bör hanteras inom ramen för egenkontrollen.

Slutanföranden

Remissinstanser och personer som har ingett yttranden har beretts tillfälle att slutföra sin talan. Slutanföranden har inkommit från Havs- och Vattenmyndigheten, Länsstyrelsen i Blekinse län samt Miljöförbundet Blekinse Väst. De synpunkter och justerade yrkanden framkommit har inarbetats i redogörelsen ovan. Bolaget har avgett slutanförande med anledning av dessa synpunkter och justerat sina yrkanden till den slutliga form som framgår av avsnittet ovan med bolagets yrkanden.

DOMSKÄL

Ansökan avser ändringstillstånd. Det innebär att någon ny lokaliseringsprövning inte ska göras. Ändringarna får därför inte medföra några negativa konsekvenser som går väsentligen utöver vad som har befunnits vara acceptabelt vid domen i målet M 695-07. Prövningsramen är därför en fråga om villkor kan ändras eller tilläggas på sätt som begränsar tillkommande störningsrisker för människa och miljö inom ramen för vad som redan har tillåtits. De aspekter som har lyfts fram under remisstiden har varit dels påverkan på människa genom blinkande ljus (hinderbelysning) och upplevd landskapspåverkan under verken drift och dels påverkan på fauna, främst fladdermöss och tumlare, men även fisk som skrubbskädda och blankål, främst genom undervattensbuller under byggtiden, men också påverkan på sjöfarten både under byggtid och drifttid. Ändringen innebär dels att verken tillåts bli ca 30 % högre men färre till antalet (som minst 45 % av maximalt tillåtet antal) och dels att fundamenten blir större, med en pålbredd ca 1 meter bredare än enligt tidigare beskriven utformning, så att maximal pålbredd ökar med 12-14 %. Den ökande pålstorleken medför kraftigare pålningsljud.

Bolaget har föreslagit att det allmänna villkoret (villkor 1) ska omfatta de större påldiametrarna. Detta behöver inte skrivas in uttryckligen i villkoret utan åtagandet omfattas av villkoret genom att ansökan leder till dom. Bolaget har föreslagit en precisering av området via karta i den ursprungliga domen. Domstolen finner det vara bättre att direkt ange koordinater för områdets ytterkonturer.

Samtliga remissinstanser och personer som har yttrat sig synes ha bedömt att ändringen kan tillåtas under förutsättning att vissa villkor ställs på verksamheten. Bolaget har accepterat ett flertal villkorsförslag, men det återstår några förslag som bolaget motsätter sig, då de anses vara alltför ingripande.

Landskapsbild

De fotomontage som har presenterats i ansökan visar, enligt mark- och miljödomstolens bedömning, ingen väsentlig skillnad i synintrycket från land av tidigare föreslagen utformning och den som nu är aktuell. Det rör sig om skillnader i så små synviklar att de är svåra att särskilja med blotta ögat från land. Ändringen bedöms

inte ändra förutsättningen för vindkraftsparkens tillåtlighet och föranleder inte heller någon ändring av villkor.

Hinderbelysning

Frågan handlar om skäligheten att kräva behovsstyrd hinderbelysning. Den högre höjden kan i och för sig medföra att hinderbelysningen syns längre från vindkraftverken och därmed större behov av sådan teknik från miljösynpunkt. Av de animeringar som bilagts ansökan framgår ingen betydande skillnad i synintryck av de olika vindkraftsparkutformningarna sett från kustlinjen. Frågan är därför om de tekniska och ekonomiska förutsättningarna har väsentligen ändrats sedan förra prövningen. Tekniken finns tillgänglig. Bolagets invändningar beträffande upphandlingsaspekter med endast en eller ett fåtal leverantörer, saknar enligt domstolen betydelse i sig så länge ingen oskälig kostnad föreligger. Mark- och miljödomstolen konstaterar att Mark- och miljööverdomstolen i målet M 6069-14 även har avgjort frågan om radarstyrd hinderbelysning på en havsbaserad vindkraftspark på 28-50 verk och funnit att sådan utrustning är en förutsättning för att ge tillstånd till vindkraftverk över 150 m höjd, och därmed få anses ha avgjort skälighetsfrågan i princip. Mark och miljödomstolen kan inte se att några väsentliga skillnader i förutsättningar föreligger mellan de två parkerna, utöver att nu aktuell prövning avser än högre verk, 220 m jämfört med 198 m. Därför bör ett liknande villkor föreskrivas, men anpassat till att tillstånd redan har lämnats för 170 m höga verk.

Pålningsljud

Ändringen befaras medföra större störning av undervattensljud på havslevande organismer för anläggande av nu ansökt verksstorlek jämfört med vad som redan har tillåtits. I ansökan inför tillståndet som lämnades 2011 har marina däggdjur bedömts inte påverkas av den då ansökta verksamheten. Mark och miljödomstolen konstaterar att även i fråga om pålningsljud har Mark- och miljööverdomstolen dömt om villkor beträffande sådan störning i målet M 6069-14. Frågan är nu om förekomsten av tumlare vid Taggen är så mycket mindre än vid anläggningen i Kattegatt att det motiverar att några krav på försiktighetsmått eller begränsningsvärden inte behöver ställas under huvudsakligen sommarhalvåret. Bolaget har byggt sin argumentering på att förhållandena vid Taggen för tumlare är sådana att

artskyddsförordningens förbud inte är tillämpbara i vart fall under den del av året då sannolikheten att tumlare påträffa tumlare inom området är betydligt lägre än under vintermånaderna. Mark- och miljödomstolen anser att oavsett artskyddsbestämmelserna ska intrånget i miljön minimeras utifrån 2 kap. 3 § och 2 kap.7 § miljöbalken. Det är då rimligt att begränsningsvärden för undervattensbuller gäller närhelst en tumlare med inte försumbar sannolikhet kan förväntas finnas i närheten. Det bör noteras att begränsningarna också kan vara till nytta för andra organismer som störs av ljudet, särskilt arter som inte enkelt kan förflytta sig längre sträckor vid tillämpning av bortskrämningsmetoder med ökande ljudstyrka. Samtidigt är det oklart om begränsningsvärden året om innebär sådan begränsning av pålningsverksamheten att den inte skäligen kan bedrivas. Därför kan för närvarande inte avgöras om det är onödigt att föreskriva begränsningsvärden under sommarhalvåret. Av vad som har framkommit drar mark- och miljödomstolen dock slutsatsen att pålning inte bör ske under november t.o.m. februari. Det bör också vara rimligt att en begränsning av ljudet till de föreslagna begränsningsvärdena gäller under mars, april och oktober. För övrig tid bör tillsynsmyndigheten bemyndigas att besluta om tillämpning av nämnda begränsningsvärden under sommarhalvåret eller del därav, om det framkommer att sannolikheten att tumlare befinner sig i inte försumbar omfattning i Taggenområdet även med tillämpning av bortskrämningsmetoder i samband med anläggningsarbetena. Det blir då en fråga för kontrollprogrammet att bestämma omfattningen av kontroll av tumlars närvaro under delar av året utöver perioden oktober – april.

Det har yrkats att ytterligare ljudbegränsande åtgärder ska villkoras utöver vad bolaget har åtagit sig. Sådana metoder bör inte villkoras opåkallat men kan komma att behöva användas för att innehålla de angivna begränsningsvärdena.

Fladdermöss

Mark- och miljödomstolen delar MBV:s bedömning av att förutsättningarna för förekomst av fladdermöss ute till havs i delar av Hanöbukten inte är fullt jämförbara med förhållandena i ute i Kattegatt. Det finns dock inte för närvarande tillräckligt tydliga indikationer på att driften av vindkraftverken redan nu måste begränsas i villkor på det sätt som MBV har föreslagit. Enbart risken för att fladdermöss vid

sträckning mot övervintringsställen på kontinenten skulle kollidera med vindkraftsrotorer framstår inte som sannolik, men däremot om födosök skulle förekomma kring de aktuella verken. Det är då rimligt att MBV bemyndigas att besluta om sådan begränsning om det genom tillämpning av kontrollprogram med uppföljning av fladdermusförekomsten visas att kollisionsrisken mellan fladdermöss och vindkraftsrotorer blir betydande vid Taggenområdet.

Sjöfart

Transportstyrelsen har föreslagit en rad villkor av säkerhetskaraktär för sjöfarten. Mark- och miljödomstolen bedömer att dessa i huvudsak bör hanteras genom annan lagstiftning än miljöbalken. De avser också i första hand vindkraftsparken som sådan, som redan är tillståndsprövad. Befintligt villkor 9 föranstaltas om samråd med Sjöfartsverket om sådana frågor. Mark- och miljödomstolen identifierar i ändringsansökan inga villkorsförslag som behöver regleras utöver detta.

Sammanfattande bedömning

Mark- och miljödomstolen finner att det går att begränsa störningar av den ökande storleken av vindkraftverken inom det tillståndsgivna Taggenområdet, så att in-trånget inte blir väsentligen större än vad som redan har prövats utifrån miljöbalkens tillåtlighetsregler, varför ändringstillstånd kan medges.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (DV425)

Överklagande senast den 20 september 2016.

Anders Enroth

Bruno Bjärnberg

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Anders Enroth, ordförande, och tekniska rådet Bruno Bjärnberg samt de särskilda ledamöterna Elisabet Ardö och Kurt Mattsson.

Bilaga Koordinater

Bilaga 1

Tillståndsgivet områdes ytterkontur

Punkt	Nord/sydkoordinat		Öst/västkoordinat	
	SWEREF99 TM	(RT 90 2,5 gon vest)	SWEREF99 TM	(RT 90 2,5 gon vest)
1	6195002	6 197 500	469291	1 418 908
2	6195276	6 197 700	475639	1 425 262
3	6193004	6 195 379	479807	1 429 405
4	6190378	6 192 742	480613	1 430 181
5	6187580	6 189 964	478850	1 428 385
6	6185493	6 187 875	478899	1 428 409
7	6180224	6 182 629	476788	1 426 236
8	6179363	6 181 817	472547	1 421 983

SVERIGES DOMSTOLAR

ANVISNING FÖR HUR MAN ÖVERKLAGAR - DOM I MÅL DÄR MARK- OCH MILJÖDOMSTOLEN ÄR FÖRSTA INSTANS

Den som vill överklaga mark- och miljödomstolens dom ska göra detta skriftligen. **Skrivelsen ska skickas eller lämnas till mark- och miljödomstolen.** Överklagandet prövas av Mark- och miljööverdomstolen vid Svea hovrätt.

Överklagandet ska ha kommit in till mark- och miljödomstolen **inom tre veckor** från domens datum. Sista dagen för överklagande finns angiven på sista sidan i domen.

Har ena parten överklagat domen i rätt tid, får också motparten överklaga domen (s.k. **anslutningsöverklagande**) även om den vanliga tiden för överklagande har gått ut. Överklagandet ska också i detta fall skickas eller lämnas till mark- och miljödomstolen och det måste ha kommit in till mark- och miljödomstolen **inom en vecka** från den i domen angivna sista dagen för överklagande. Om det första överklagandet återkallas eller förfaller kan inte heller anslutningsöverklagandet prövas.

För att ett överklagande ska kunna tas upp krävs att Mark- och miljööverdomstolen lämnar **prövningstillstånd**. Det görs om:

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som mark- och miljödomstolen har kommit till,
2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som mark- och miljödomstolen har kommit till,
3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Om prövningstillstånd inte meddelas står mark- och miljödomstolens avgörande fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till Mark- och miljööverdomstolen varför klaganden anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla uppgifter om:

1. den dom som överklagas med angivande av mark- och miljödomstolens namn samt datum för domen och målnummer,
2. den ändring av mark- och miljödomstolens dom som klaganden vill få till stånd,
3. grunderna (skälen) för överklagandet och i vilket avseende mark- och miljödomstolens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga,
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
5. de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis.

Har en omständighet eller ett bevis som åberopas i Mark- och miljööverdomstolen inte lagts fram tidigare, ska klaganden förklara anledningen till omständigheten eller beviset inte åberopats i mark- och miljödomstolen. **Skriftliga bevis** som inte lagts fram tidigare ska ges in samtidigt med överklagandet. Vill klaganden att det ska hållas ett förnyat förhör eller en förnyad syn på stället, ska han eller hon ange det och skälen till detta. Klaganden ska också ange om han eller hon vill att motparten ska infinna sig personligen vid huvudförhandling i Mark- och miljööverdomstolen.

Skrivelsen ska vara undertecknad av klaganden eller hans/hennes ombud.

Om ni tidigare informerats om att **förenklad delgivning** kan komma att användas med er i målet/ärendet, kan sådant delgivningssätt också komma att användas med er i högre instanser om någon överklagar avgörandet dit.

Ytterligare upplysningar lämnas av mark- och miljödomstolen. Adress och telefonnummer finns på första sidan av domen.

Hur man överklagar Mark- och miljööverdomstolens avgörande

Den som vill överklaga Mark- och miljööverdomstolens avgörande ska göra det genom att skriva till Högsta domstolen. Överklagandet ska dock skickas eller lämnas till Mark- och miljööverdomstolen.

Senaste tid för att överklaga

Överklagandet ska ha kommit in till Mark- och miljööverdomstolen senast den dag som anges i slutet av Mark- och miljööverdomstolens avgörande.

Beslut om häktning, restriktioner enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken eller reseförbud får överklagas utan tidsbegränsning.

Om överklagandet har kommit in i rätt tid, skickar Mark- och miljööverdomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Högsta domstolen.

Prövningstillstånd i Högsta domstolen

Det krävs prövningstillstånd för att Högsta domstolen ska pröva ett överklagande. Högsta domstolen får meddela prövningsstillstånd endast om

1. det är av vikt för ledning av rätts-tillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller om
2. det finns synnerliga skäl till sådan prövning, så som att det finns grund för resning, att domvilla förekommit eller att målets utgång i Mark- och

miljööverdomstolen uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag.

Överklagandets innehåll

Överklagandet ska innehålla uppgifter om

1. klagandens namn, adress och telefonnummer,
2. det avgörande som överklagas (domstolens namn och avdelning samt dag för avgörandet och målnummer),
3. den ändring i avgörandet som klaganden begär,
4. de skäl som klaganden vill ange för att avgörandet ska ändras,
5. de skäl som klaganden vill ange för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
6. de bevis som klaganden åberopar och vad som ska bevisas med varje bevis.

Förenklad delgivning

Om målet överklagas kan Högsta domstolen använda förenklad delgivning vid utskick av handlingar i målet, under förutsättning att mottagaren där eller i någon tidigare instans har fått information om sådan delgivning.

Mer information

För information om rättegången i Högsta domstolen, se www.hogstodomstolen.se